Poštarina plaćena u gotovu.

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

Uređuje: Dr. Ing. Ernest Marks

SADRŽAJ:

Xenos: HIJERARHIJA I DRUŠTVENI RED

Ilinić: GJURO BASARIČEK

Filipović: DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKA IZGRADNJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Mansfeld: UREĐENJE NARODNOG RADA

PRIKAZI: Problem nezaposlenosti (Ružyćkyj). Dr. Mladen Lorković: Narod i zemlja Hrvata (Gašparović). Izvješće Hrvatskog državnog društvovno-gospodarskog zavoda (Dal).

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKI PREGLED
Indeks troškova života za listopad 1941.

IZDAJE:

RADNIČKA KOMORA

Odgovara povjerenik Vjekoslav Blaškov

Broj 10 (6) ZAGREB God. II. (I.)

LISTOPAD

ARBEIT UND GESELLSCHAFT

MONATSSCHRIFT FÜR ZEITGEMÄSSE SOZIALPOLITIK

Herausgeber: Die Arbeiterkammer in Zagreb, Krešimirov trg 6, verantwortlich der kommissarische Leiter der Arbeiterkammer Vjekoslav Blaškov. Schriftleiter: Dr. Ing. Ernst Marks. Jährlich Kuna 144. Einzelpreis Kuna 12·—

HEFT 10. OKTOBER 1941.

INHALT:

Xenos:	DIE HIERARCHIE UND DIE GESELLSCHAFTSORDNUNG
Ilinić:	DIE IDEEN GJURO BASARIČEK'S
Filipović:	SOZIALWIRTSCHAFTLICHER AUFBAU DES UNABHÄNGINGE STAATES KROATIEN
Mansfeld:	DIE ORDNUNG DER NATIONALEN ARBEIT.

RUNDSCHAU: Das Problem der Arbeitslosigkeit (Ružyčkyj). Dr. Mladen Lorković, Das Land und das Volk der Kroaten (Gašparović). Berichte des Staatlichen Sozial — und Wirtschaftsinstitutes (Dal).

SOZIALE UND WIRTSCHAFTLICHE BERICHTE.

Index der Lebenserhaltungskosten.

R A D I D R U Š T V O

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

GOD. II. (I). LISTOPAD 1941. BROJ 10 (6)

Xenos:

HIJERARHIJA I DRUŠTVENI RED

»Da gospodine. Biti pošten znači prema onome, kako svijet ide, biti izabranik između deset hiljada.«
W. Shakespeare

MAX WEBER I KRIZA LIBERALIZMA

Marianne Weber[1] u biografiji svoga muža, čuvenog njemačkog učenjaka, Maxa Webera, opisuje i jedan karakterističan susret između njega i generala Ludendorffa, i to skoro iza svršetka Svjetskog rata. Razgovarajući o političkim odnosima koji su nastali u Njemačkoj, nakon izgubljena rata, oni su dohvatili i demokraciju, koja je onda bila aktuelno pitanje kod oblikovanja mlade republike, a koja je već onda pokazala svoje slabosti. Tokom tog razgovora rekao je Weber: »U demokraciji bira narod svoga vodju u koga imade povjerenja. On, izabrani, kaže: »Sad šutite i slušajte.« — Narod i stranke ne smiju mu smetati. — Poslije može narod suditi. Ako je vodja pogriješio — na vješala s njime!«[2]

Za nas je važan ovaj stav Webera kao ilustracija njegova političkog opredjeljenja i političkog shvaćanja, u jednom presudnom periodu evropske povijesti. To opredijeljenje i ta shvaćanja važna su i za naša izlaganja, pa je potrebno da ih izložimo barem u onoj mjeri u kojoj tim izlaganjima imadu poslužiti.

Karl Jaspers u svom eseju o Maxu Weberu ističe na uvodnom mjestu krupno značenje duhovnih velikana za sadržinu našeg kulturnog života: »U likovima povijesnog ostvarivanja mi vidimo što ljudi mogu biti; oni nam otvaraju svijet mogućeg u kome živimo. — Ali svaki povijesni lik nam je dalek, jer ga nismo susreli, on nije živio u našem vremenu. Oni, koji danas žive koji s nam dijele sudbinu cjeline, — kojoj pripadaju zajedno s nama, — oni koji su nam neposredno govorili i odgovarali, oni su za nas

---

[1] Marianne Weber, Max Weber, Ein Lebensbild, Tübingen 1926.

[2] Ove riječi Webera podsjećaju na poznatu tvrdnju Vilfreda Pareta, da je za vladanje potreban pristanak masa, ali ne njihova suradnja. Slične misli nalazimo i u smjernicama organizacije vodstva Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke. O tim smjernicama piše Adolf Hitler: »Samo vodu čitave stranke se na glavnim skupštinama bira iz društveno-statutarnih razloga. Ali on je isključivi voda pokreta. Svi odbori su njemu podložni a ne on njima. On određuje ali on nosi i odgovornost. Pristaše pokreta mogu prije novog izbora povući vodu na odgovornost i skinuti sa položaja ako se ogriješio o načela pokreta ili je loše služio njegovim interesima. Na njegovo mjesto dolazi bolji, novi čovjek ali s istim autoritetom i istom odgovornošću.« (Mein Kampf, München 1938).

stvarnost iz koje na jedinstveni način primamo vjeru, da zahvatimo tudu i daleku čovječnost.« Makar da je Weber umro prije više od dvadeset godina (20. lipnja 1920.), i makar da je izmedju njegove smrti i današnjice uklopljen ne samo niz novih generacija već i niz novih presudnih i odlučnih događaja, njegov lik se još nije udaljio u povijesnu distansu.

Godine njegova života su ujedno i doba kada Njemački Reich prelazi svoj sudbonosni razvoj od prvog Versaillesa (1871.) do drugog (1919.). U tim godinama ima Weber izdašno prilike da promatra pomicanje socijalne površine u Njemačkoj, koje će usloviti katastrofu Reicha. Privredni i socijalni razvoj Njemačke odigrava se u tom razdoblju stvarno već u sutonu klasičnog liberalizma, kome su Francuska i Engleska, polovinu vijeka prije, imale zahvaliti svoj uspon. Činjenica je, da je period procvata Njemačke od 1871. do Svjetskog rata u znaku liberalizma, — koji se potpuno ruši završetkom Svjetskog rata, — već trošan i nagrižen. To jasno pokazuju trajne trzavice u njemačkom nacionalnom organizmu, koje su medju ostalima naročito zapažali Lujo Brentano[4] i Gustav Schmoller.[5]

Nakon 1918. godine bio je slom liberalizma očit, što su najbolje pokazali i novo nastali ekonomski odnosi. Ali pobjednici, — antanta, — još u posjedu ekonomskih privilegija liberalizma, bezobzirno su produljili liberalistički režim, što im je bilo omogućeno samo na račun pobijedenih. Izaratni liberalizam mogao je životariti samo na štetu podvlaštenih naroda i crpsti snage iz njihova organizma, što je konačno moralo dovesti do toga, da su ti podvlašteni narodi stvorili za sebe nove privredne i socijalne sisteme, koji su naravno i politički došli do izražaja. Da je god. 1918. bila Evropa ekonomski i socijalno obnovljena, da je provedena planska organizacija proizvodnje, i ujedno provedena pravedna podjela sirovina i tržišta, Evropa pa i Svijet bili bi poštedjeni od ovoga rata, u kome se stari svijet konačno razlama.

Ali tko je trebao sprovesti u život taj plan? Gdje su onda bile snage koje bi punim revolucionarnim zahvatom socijalno i moralno obnovile Svijet? Nedostatak tih snaga bio je katastrofalan za Evropu. U odnosu prema tim problemima prima Max Weber svoje zamašno značenje.

Naročito u polariziranom antagonizmu gradjanske sociologije i proleterskog marksizma uzima Max Weber vidno mjesto kao jedan od najkrupnijih predstavnika gradjanskog gledanja na svijet i društvo.

Treba podvući gradjanskog, ne kapitalističkog, da se time izbjegne identificiranje vulgarnog marksizma, koji gradjanstvo i kapital svodi na isti nazivnik. Mnoge Weberove naučne zasade su tipični izdanci liberalizma njegova vremena i pokraj sve veličine svojih koncepcija Weber je ostao zatočen u krugu liberalističkog shvaćanja pa je tragičnost njegova genija, da ga se nije mogao osloboditi. Sa svojim vremenom on živi i pada. Izgleda u prvi mah, da bi uporedjenje izmedju Webera i Marxa, — predstavnika gradjanske i predstavnika proleterske sociologije, — bilo prilično deplasirano. Lik Marxa, osnivača nauke i osnivača pokreta, duboko je zakovan u više od pô stoljeća razvoja socijalnih odnosa, dok Weber, i pokraj jedinstvenih i prodornih radova na području nacionalne ekonomije, sociologije, socijalne politike, nije stvorio ni školu, a kamo li pokret.

[3] Karl Jasers: Max Weber, Oldenburg 1932.
[4] Lujo Brentano: Mein Leben, Jena 1931.
[5] Gustav Schmoller: Die soziale Frage, München 1918.

I ako pretstavnik političkog i naučnog liberalizma, vjerojatno i njegova zadnja značajna ličnost, i ako bez pristaša i nastavljača, Weber je izvršio krupno djelo u ocjeni svog vremena, pa i vremena u kome mi danas živimo. Ako je po svom duhovnom profilu srodan Marxu: u strastvenosti svoje kritike, u stvarnosti svojih izlaganja, a naročito u filozofskoj sadržini svoje socijalne problematike, njih dvojica, — makar i preko dijametralnih opreka, — veže jedna zajednička odlika: negativna ocjena postojećeg ekonomskog i društvenog sistema.

Ali dok Marx u svježim socijalnim snagama proletarijata vidi isključivog nosioca novih društvenih oblika, Weber je skeptičan prema svim postojećim socijalnim grupacijama. Skeptičnim ga čine baš odnosi u Njemačkoj, koje ima prilike posmatrati u svim njihovim varijacijama. Ocjenjujući svoj odnos prema društvenim pojavama koje je ispitivao, Weber je dao i ovu karakterističnu izjavu: »Ja sam pripadnik gradjanske klase, osjećam se kao takav i odgojen sam u njenim shvaćanjima i idealima. Ali dužnost je baš naše nauke, da kaže ono što se nerado čuje: gore, dolje i od vlastite klase. I kad se pitam, da li je gradjanstvo Njemačke danas zrelo, da postane politički vodeća klasa nacije onda to pitanje danas ne mogu potvrditi.« To je Weber konstatirao već godine 1895., i tu konstataciju nije više morao promijeniti do kraja svog života.

Medjutim u isto vrijeme dok Marx, impresioniran tempom industrijalizacije u Engleskoj, ugrožava gradjanske egzistencije revolucioniranjem gomila za jedan kolektivni ideal, u osami švicarskih planina Friedrich Nietzsche, preuzimajući aristokratske ideale antike, lomi stoljetne ideale, shvaćanja i vrednote, kvalificirajući ih kao predrasude ljudskog čopora, masovnog čovjeka. Odbijajući vlast mase, bilo u kojem obliku, Nietzsche zahtijeva gospodstvo malobrojne elite i selekciju aristokratskog tipa čovjeka, koji će biti u stanju afirmirati sve duhovne vrijednosti i odlike života. Jednakopravnost znači za Nietzschea prikraćivanje najboljih i najsposobnijih predstavnika ljudskoga roda. U okviru svog izrazitog duhovnog aristokratizma Nietzsche osudjuje ekonomski racionalizam, liberalizam i masovni marksistički socijalizam. Oni koji Nietzschea, — radi spasa svojih duša, — ističu samo kao filozofa-pjesnika zaboravljaju, da je značenje Nietzschea i za socijalnu problematiku počelo u današnjici primati sve jasnije obrise.[6]

Iz Nietzscheova ideološkog okvira nadčovjeka izrastao je i Stefan George,[7] najizrazitiji predstavnik zadnje etape razvoja njemačkog duha, — preporoditelj njemačkog jezičnog izraza i nosilac novog aristokratskog humanizma. Novo duhovno plemstvo, izraženo u gotovo ekstatičnom profetizmu, oprečno je u izrazu životnog bivstva i forme svim zasadama, koje se oblikuju u masi pomoću pogonskih snaga marksizma. Preko Friedricha Gundolfa, — historičara slave, kako ga nazvaše Francuzi, — dolazi Weber u vezu sa velikim pjesnikom. I ako mu je strano Georgeovo poricanje etičke autonomije čovjeka, negacija subjektivizma, i s njime u vezi bezuslovno podredjivanje čovjeka čovjeku, ipak Weber priznaje ogromnu duhovnu snagu Georgea i njegova kruga, i njihovu punu predanost u naporima za duhovnu obnovu čovjeka.

[6] Vidi članak: Friedrich Nietzsche — danas. Novosti, Zagreb 25. VIII. 1940. br. 234.
[7] Friedrich Wolters: Stefan George, Berlin 1900.

Ostavljajući materijalistu Marxa po strani, mi na sceni njemačkog duha, — filozofije, nauke, poezije, — vidimo tri krupna profila: Nietzschea, Webera i Georgea, koji traže izlaz iz sutona jedne kulture, stavljajući polugu ne na želudac nego na srce čovjeka. U Weberovoj ruci je ta poluga zahvatila direktno gomilu socijalnih i političkih odnosa, koji su zakočili svaki progres. A o njima je ovdje u glavnom riječ.

Socijalna struktura ujedinjene Njemačke nakon 1871. godine je paradni sociološki primjer za izučavanje sudara u jednoj sredini sa neizbalansiranim socijalnim snagama. Junkeri, gradjanstvo, pa radništvo (seljaštvo nije u Njemačkoj igralo ulogu) davalo je Njemačkoj političku fizionomiju sa potpuno istrganim linijama. U periodu autokrata Bismarcka do 1890. godine nije praktički dolazila do političkog izražaja ni jedna socijalna grupacija. I ako se pruski režim do kraja XIX. stoljeća u glavnom oslanjao na plemstvo, — junkere, — bila je politička podrška s njegove strane veoma malena, obzirom na činjenicu, da je plemstvo stalno isticalo svoje staleške interese. Makar se i Bismarck služio tim plemstvom njemu nije uspjelo da od njega stvori konstruktivni faktor. Osiguran u svojim privilegijama, junkera politički život nije ni najmanje interesirao. I ako na privilegiranom položaju, on je bio politički potpuno neodgojen. Ništa bolje nije bilo ni sa građanstvom. Bez političkih tradicija holandijskog ili engleskog gradjanina, njemačko gradjanstvo se osjećalo sigurnim u svojim profitima pod moćnom zaštitom Bismarcka a iza njegove smrti priželjkivalo je isti režim, koji bi ga zaštićivao u jednakoj mjeri. Treba naglasiti da je već Hegel označio gradjanina kao biće, koje izmiče političkoj odgovornosti i vodi samo računa o svojoj sigurnosti. Isto mišljenje imao je već ranije o gradjaninu Thomas Hobbes.[8] Ogromna većina malog gradjanstva, osim tankog sloja inteligencije, životarila je bez ikakvog političkog instinkta. Preostalo je još radništvo. Činjenice su utvrdile da radništvo, okupljeno u klasnim organizacijama već od 1918. godine pa dalje nije bilo u stanju niti sprovesti socijalnu revoluciju niti socijalnu obnovu, stavljajući se na čelo nacije, kad je već zatajilo gradjanstvo. Radništvo nije imalo, kako je već 1895. uočio Weber niti katilinarskog zamaha ni nacionalne strasti koja je dominirala konventom u Francuskoj Revoluciji. Te činjenice i konačno katastrofalni slom 1918. godine stavlja Webera pred odsudno pitanje: što sad? Sada se više ne radi o samoj sudbini Njemačke, čitavi svijet nalazi se u rasulu, i ako toga nije bio svijestan. Tko će provesti obnovu, koji društveni sloj, koja grupacija ljudi?

Već za vrijeme rata a naročito od revolucije u Rusiji 1917. godine, Weber je sve više dolazio do uvjerenja, da parlamentarni razmjeri snaga neće biti odlučni za oblikovanje nove političke stvarnosti niti će provesti tako nužno socijalno jedinstvo nacije. Sticajem prilika on je morao uvidjeti da parlamentarizam nije tlo, na kome rastu vođe, neophodno potrebni narodu, kako je to prije mislio. Slabost društvenih klasa vidi Weber u prvom redu u pojavi sve jače birokratizacije svih javnih pa i privatnih ustanova. Kao i Georges Sorel,[9] tako vidi i Weber u birokratizaciji stalnu racionalizaciju, koja je svojstvena zapadnjačkom kulturnom krugu. Karakteristično je, da se sve političke snage negativno odnose prema birokraciji. To proizlazi iz činjenice što su današnje stranke stvarno izgradjene

[8] Thomas Hobbes: Leviathan, Zürich 1936.
[9] Georges Sorel: Reflexions sur la violence, Paris 1908.

na bazi klijentele, a ta klijentela od zahvata vlasti sa strane svoje partije očekuje namještenja, sinekure, liferacije itd. Medjutim svaki prodor klijentele u činovnički aparat znači stvarno podrivanje jednog sistema, koji je značajan za našu civilizaciju, i koji je nosilac društvenog poretka. Treba naglasiti da Weber birokraciju ne shvaća kao homogenu grupu ljudi, koja je mehanički ukopčana u aparat, već kao dio hijerarhične organizacije društva. Lorenz von Stein[10] što više smatra, da je birokracija i sociološki potrebna klasa, koja je po svojoj tradiciji i socijalnom položaju pozitivni činilac u društvu.

Zato Weber traži autoritativno vodstvo stručnih i političkih vodja i predano vršenje dužnosti činovništva: »mašine«, kako ga naziva. Opravdanost ovog shvaćanja nalazi se u Weberovoj tvrdnji da su »državne forme tehničkog karaktera kao i druge mašinerije.« I radi toga što se ovdje radi o tehničkim poslovima ne može se stroj prepustiti političkom diletantu. Za Webera je država sociološki samo veliki pogon i privredni aparat, i izmedju tvornice i države ne postoje bitne razlike, a najmanje što se njihove uprave tiče.

Treba istaći jednu činjenicu: Weber je uočio, kao učenjak, osnovnu slabost u socijalnoj strukturi Evrope, a to je nestalnost i nesigurnost njenog političkog izraza. To političko teturanje sve tamo od završetka Svjetskog rata onesposobilo je evropske narode da zadrže klizanje Evrope u ponor. Kao malo tko on je zapažao suton ovog kontinenta ali stari oblici političkog mišljenja, makar kako trošni i izlizani, prevladali su. Umro je prije nego se spustio suton koji je predvidio.[11]

Nadovezujući još jedamput na razgovor Webera i Ludendorffa treba istaći još jedan odlučni momenat u životu Webera, koji je dobrim djelom i uslovio njegovu duševnu tragiku. Weber nije samo genijalan učenjak već političar jedinstvenog formata, koji je bio po svim svojim moralnim i umnim osebinama zvan da bude na čelu Njemačke u njenim sudbonosnim časovima. Weber osjeća u sebi nemir čovjeka koji je zvan ali nije — odabran. Prije sloma nije bio poćudan vladajućoj kliki a poslije sloma — ulici. Grozničavost u njegovu životu plastično prikazuje Albert Salomon[12]: »Univerzalno svladavanje historijsko-društvenog kosmosa, koje je karakteristično za Weberovo djelo, bilo je samo moguće uslijed njegove imperatorske volje za oblikovanjem i stvaranjem. Nitko, tko god je čitao samo jednu Weberovu knjigu nije se mogao oteti dojmu, da je ovdje na djelu životna snaga, koja se može uporediti sa Balzacom, snaga koja je stremila, da stalno osvaja nova područja povijesnog i društvenog života, i juri za novim osvajanjima. Nemiran i prodoran duh tjera od problema do problema, od područja do područja, i nigdje ne nalazi mira, i stalno je nezadovoljan. Često te knjige nisu ni pisane već izgovorene kao monolog ili pledoaje pred nevidljivim sudištem duha svijeta. Što je pokretalo tu ne-

[10] Lorenz von Stein: Der Begriff der Gesellschaft, München 1921.
[11] O njegovim zadnjim časovima pisala je njegova žena Marianne Weber: »U ponedjeljak 14. juna smirio se vani život, samo drozd neprestano pjeva svoju čeznutljivu pjesmu. Vrijeme je zastalo. Pred večer je izdahnuo. Dok umire spušta se oluja a munje plamsaju nad njegovom glavom. On postaje slika ponosnog viteza. I majestetično počiva u nepristupačnoj tajni. Njegovo lice je puno blagosti i uzvišena odricanja. Uklonio se u nedostižive daljine. Svijet se promijenio.« Zaista tko može reći da se nije promijenio?!
[12] Albert Salomon: Max Weber (Die Gesellschaft I), Berlin 1926.

zasitnu pažnju: od vlastelinstva istočnoelbijskih krajeva do rimskih zaselaka, od vrtnih kultura Kine do obala Eufrata i Nila, što ju je vodilo kroz radione modernih klaonica i na antikne plantaže robova? Šta je tražio u praznim crkvama puritanskih sekta i što ga je vuklo prorocima Izraela? Zašto ga je uvijek nanovo privlačilo Tolstojevo pitanje o smislu kulture i etika ljubavi Dostojevskog? Što je bio smisao ove univerzalne širine, gdje da se nadje jedinstvo ove stvaralačke volje i što je sadržaj, pravac i cilj tog djela?« I zaista sva se ova pitanja postavljaju kad se zahvati besprimjerno bogati umni život Webera, njegov orijaški napor da prodre u suštinu čitave historijsko-društvene problematike. I moguće ima pravo Ernst Troeltsch[13] kad je čitavo Weberovo životno djelo shvatio samo kao okvir duhovnom nastrojenju Webera, koji je stvarno po svojoj životnoj formi bio političar, koji je htio vlast i vlastitu odgovornost u službi svog naroda.

Ulazeći u Weberovo životno djelo, mi vidimo kojom je on jedinstvenom jasnoćom odredio osnovne principe reda u društvenoj i privrednoj organizaciji. Od, harismatičkim osebinama obdarenog, vođe pa sve dolje do mase na bazi socijalne piramide, Weber je složio logičan sistem vlasti i rada, ocjenjujući tačno pozitivne i negativne osebine čovjeka u socijalnoj sredini. Njemu nije bilo dano da kao vodja svog naroda provede u život svoj socijalni sistem reda, i morao je posmatrati katastrofu svog naroda, besprimjernu u njegovoj povijesti nakon tridesetgodišnjeg rata i vestfalskog mira (1648.). Ma koliko je Weber točno ocjenjivao negativne osebine socijalnog i privrednog poretka svog vremena, on nije mogao, radi jurnjave demagoga na jednoj strani i otpora senilnih vlastodržaca na drugoj strani, doći do izraza. Bespomoćnost tog genijalnog čovjeka da pomogne svojoj domovini, jest onaj tragični potez u njegovu životu, koji ostavlja i vidan trag na njegovu radu.[14]

CHARLES MAURRAS I METAFIZIKA REDA

Dvadeset godina kasnije jedna od pobjednica u Svjetskom ratu, Francuska, doživljava istu, ako ne goru tragediju srljajući u rat bez unutarnje socijalne stabilnosti, koja je atomizirana političkim režimom hipertrofirane demokracije, sva rasplamsana u unutarnjim suprotnostima i krupnim društvenim oprekama. Jedva dvadeset godina je bilo potrebno da »Grande nation« pokaže cijelom svijetu nagriženost i bespomoćnost u koju su je uvalile one iste političke klike, koje su jednog od najgenijalnijih političkih mozgova Francuske u zadnjih stotinu godina, Georgesa Clemenceaua, izgrizle ustrajnošću parcova. — Slika koju nam pruža današnja Francuska jezovitija je od slike Njemačke nakon novembarskog sloma 1918. godine. I kao što je u Njemačkoj prije prošlog Svjetskog rata Max Weber, moguće manje agresivno ali zato temeljitije isticao nedogledne posljedice koje će nastati uslijed unutarnje neizbalansiranosti rajha, tako je u Francuskoj Charles Maurras,[15] da se ovdje ograničimo samo na njega, predskazivao slabosti Treće Republike.

[13] Ernest Troeltsch: Der Historismus und seine Probleme, Tübingen 1922.

[14] Od Weberovih djela dolaze ovdje u obzir: Gesammelte politische Schriften, München 1921. — Wirtschaft und Gesellschaft, Tübingen 1921.

[15] Od Maurrasovih djela dolaze u obzir: L'enquête sur la monarchie, Paris 1923. — La démocratie religieuse Paris 1921. — La part du combattant, Paris 1917. — L'avenir de l' intelligence, Paris 1904. — Politička nauka Maurrasa naišla je u redovima katoličke demokracije na proteste i reakciju. Što više se tražilo u Rimu da se

Najprije da ocijenimo neka fakta. Bivši ministar vanjskih poslova u vladi maršala Petaina, Baudoin dao je 17. lipnja 1940. godine švicarskom listu »Journal de Génève«, izjavu, u kojoj izlaže neke programatske misli o karakteru i organizaciji nove Francuske, koja će se formirati na političkim, privrednim i vojničkim ruševinama Treće Republike. U svojoj izjavi on govori o nacionalnoj revoluciji, koja nije posljedica samo poraza, koji ju je doduše požurio, već u biti posljedica jednog previranja, koje već godinama grozničavo prolazi francuskim nacionalnim organizmom. Ta revolucija je za Baudoina izvršena slobodno, i on nastavlja: »Ne kopiramo pobjednike ne idemo za tim da im se svidimo; mi ćemo prihvatiti rješenja, koja odgovaraju našim najboljim karakterima i tradicijama. Stari svijet je konačno pokopan. Naskoro će se u Francuskoj uspostaviti novi odnosi između kapitala i rada, nova životna shvaćanja, temeljena na autoritetu, redu, poslušnosti. Naša vanjska politika bit će vodjena u vezi ili bolje rečeno u smislu ovog režima. Ne zaboravlja se, da smo pobijedjeni i da su nam stanovite inicijative zabranjene. Nitko nam medjutim ne može oduzeti čast, dostojanstvo i hladnokrvnost.«

Dva momenta su važna u ovoj izjavi, koju smo drugim riječima čuli i kasnije od drugih funkcionera vlade u Vichyu, pa i od samog maršala Petaina, a to je problem nacionalne revolucije pa pitanje nove socialne sadržine obnovljene Francuske. Nije jasno isticanje nacionalne revolucije, koja da je uslijedila katastrofalnom likvidacijom jednog političko-stranačkog režima. Francuska je nacionalno kompaktna već stoljećima i njezin nacionalni režim, bez obzira na političkog nosioca, je izvan diskusije. Što više u Francuskoj su od 1789. godine pa dalje elementi nacionalizma izgradjeni na jednom gotovo suvremenom ponosu, izraženi jedinstvenom snagom, i oblikovani punim elanom jedne samosvijesne zajednice. Ni jakobinci, ni bonapartisti, ni republikanci nisu nikad dovodili u sumnju svoj izraziti nacionalni stav. Što više ni sami socijalisti nisu se odricali nacionalnog osnova u svom programu, što najbolje svjedoči najizrazitiji pretstavnik socijalizma u Francuskoj Jean Jaurès.

Istina, bilo je i perioda u francuskom nacionalizmu, kad je izgledalo da njegov zamah zapinje i jenjava. Takav je period bio pod kraj prošlog stoljeća, kad je afera stožernog časnika Dreyfusa raskolila francusku javnost u dva tabora. I ako u toj borbi protivničkih tabora nije bio nacionalizam neposredno zahvaćen, ipak su neki stupovi nacionalnog autoriteta popucali. Medjutim se već, iza poznate tangerske afere, godine 1905. ponovno razmahuje nacionalni duh, a posljedice Dreyfusove afere ostavljaju samo još strijelice u slabinama francuskog militarizma.

Drugo je pitanje socijalna sadržina francuskog nacionalizma. Socijalna obnova Francuske nakon sloma liberalno-parlamentarnog režima neminovno se nameće današnjoj generaciji. Samo je pitanje kojim putem i kojim metodama se ta obnova može provesti. Elementi individualizma, slobode i duha, koji su karakteristični za francuski život imaju danas malo veze sa susjedima Francuske. U tim odnosima su karakteristična zapažanja jednog od najboljih pozvanaoca francuskog javnog života André Sieg-

njegova djela stave na indeks. Medutim papa Pio X. nije udovoljio tom traženju i nije anatemisao »Action Française« motivirajući svoju odluku riječima: »Ona čini previše dobra. Ona brani načela autoriteta. Ona brani red«.

[16] André Siegfried: Die Krise Europas, Zürich 1935.

frieda,[16] istaknutog sociologa: »Promatrana ekonomski Francuska nije suvremenik onih zemalja, koje danas odlučuju. To je važno za upoznavanje odlika francuske politike. Sjedinjene Države, Njemačka što više i Engleska su — gospodarski gledane — zemlje iz skore prošlosti. Američki poslodavac, američki radnik nastaju tako reći pred našim očima; njemački privrednik je produkt zadnjih dviju decenija XIX. stoljeća. Naprotiv je francuski čovjek bio izgradjen već u XVIII. stoljeću. Naše seljaštvo naše obrtništvo potječu iz Srednjeg vijeka. Ako zaronimo u našu vlastitu dušu onda ćemo vidjeti, da su bitne osebine već postojale za vrijeme Revolucije. Mi nismo dakle nova zemlja; kao i viši organizmi nas se može teško mijenjati, a u mnogome smo što više i tvrdi kao i sve staro. Medju mnogim mladjim, pomladjenim, često djetinjastim narodima, Francuska, po svom bivstvu, djeluje staloženo.«

Što može Francuska u ovim novim odnosima? Francuska zrela i smirena, u svojoj jedinstvenoj kulturi? Može li se ta Francuska regenerirati na principu autoriteta, reda i discipline? Često se zaboravlja činjenica, da je Francuska, u svojoj biti zemlja seljaka i maloposjednika (54%), i da je danas još neobično velika straštenost francuskog čovjeka sa zemljom. Duhovno gledajući, mnogi Francuzi još danas, — veli André Siegfried, — nose seljačku odjeću. Sraštenost sa zemljom ističe i Paul Morand: »Povrtnjak, čežnja naših srednjih slojeva i obrtništva, je ono što Francuza, usred njegova mašinskog života, ponovno veže uz njegovu grudu. Povrtnjak sa jagodama i rotkvicama, on je domovina Francuza i u kolonijama; on je isto tako presadjen ideal kao za Engleza golf ili tenis. Kad engleski rudar svrši svoj posao odlazi na nogomet, francuski rudar je naprotiv u dnu svoje duše ostao seljak i njegov put, nakon rada, vodi u vrt.«

Već je Maurice Barrès, u svom poznatom romanu »Les deracinés«, opisao svu tragičnost individualističke raskorijenjenosti. Za Barrèsa mora se jedinka srasti sa zemljom, saživiti sa tradicijama prošlih generacija i živiti sa zajednicom svoga naroda. To je put koji vodi od anarhičnog individualizma do kolektivističkog nacionalizma, koji je ideal Barrèsa kao i Maurrasa.

Taj osjećaj sraštenosti sa zemljom transponiran je vremenom i u sferu osjećaja i potrebe samostalnosti, koja je svojstvena francuskom gradjaninu, i našla svoj puni izraz u karakterističnom francuskom individualizmu. Francuz ne zna marširati u gomili i njegovo sudjelovanje i u revolucionarnim gomilama samo je epizodično. Današnja francuska nacionalna sredina je društveno i moralno sazrela, i našla je svoj puni izraz u individualističkoj kulturi, te je pitanje, da li se ta kultura može dekretima naprečac prekinuti. Posebno je pitanje demokracije, koja je vezana sa navodno tradicionalnim duhovnim osebinama francuskog čovjeka. U naravi je stvari, da individualisti nisu nikad naročiti demokrati. Karakteristični aparati demokracije, stranke, nisu u Francuskoj nikada bile složeni instrumenti vlasti. Stranke su imale pristaše, a ne članove, i šarolikost vanjskih emblema i naziva stranaka nisu svjedočanstva nekog osobitog demokratskog izživljavanja. Stranački odbori nisu nikad imali toliki upliv kao izborni odbori, i Charles Peguy je s mnogo prava, govorio o cezarizmu tih izbornih odbora. I samo ti izbori mogli su barem za kratko vrijeme zainteresirati za javne poslove francuskog gradjanina i izlučiti ga iz njegove individualističke izoliranosti. Politička zakopčanost Francuza još može probiti kakav aktuelni problem unutarnje politike, ali u pitanjima vanjske

politike on je potpuno nezainteresiran. Poznato je, da su i sami prosječni poslanici u komori napuštali dvoranu, kad je bila riječ o vanjskim pitanjima, i tako su ova redovno bila prepuštena na riješavanje zainteresiranim profesionalima vanjske politike. Nitko kao Francuz nema toliku želju, da se odvoji od ostalog svijeta, i živi na svoj način i postane blažen po svojoj fazoni, kako bi rekao Friedrich Veliki. Prosječan Francuz nije mobilan kao Englez, i njegov interes za vlastite kolonije tako je minimalan da ih često zna samo po imenu. Ako je točna tvrdnja, koja se danas iznosi, da je objava rata prokriumčarena kroz parlamenat, onda se to može razumjeti samo obzirom na gotovo tradicionalnu nezainteresiranost Francuza za vanjsko-politička pitanja.

Francuski politički pisac Alain pisao je jednom prilikom, da nam kod demokracije upada u oči njen antisocijalni karakter. O ispravnosti tih riječi bit će još govora. Ali jedno je svakako karakteristično: najjači ideolozi antidemokratskog stava su baš Francuzi. — Samo tri imena, značajna za skoru političku prošlost, to svjedoče: Georges Sorel, Henri Bergson i Charles Maurras. A ovaj posljednji postaje upravo simboličan za oblikovanje nove Francuske. Kao i Anatole France ili André Gide, tako je Maurras tipični pretstavnik francuskog duha, i ako na način njemu svojstven, i za nas nefrancuze neuobičajen. Taj sin mora, — kako ga zove René Benjamin, — rodjen na Mediteranu, živahan i prodoran, predstavlja danas najizrazitijeg borca ne samo francuske kulture već i izrazitog integralnog nacionalizma. I ako je njegov duhovni lik izgradjen na temelju grčkorimske kulture, taj nekadanji poganin vidi u katolicizmu sintezu kulturnog oblikovanja. I ako je sam neke vrsti katolički agnostik, on je, intuitivno, zahvatio veliko kulturno i političko djelo katolicizma.

Ono što je bitno kod Maurrasa to je njegov kult reda. On je, da tako kažemo, metafizičar reda. Red je bezuslovan kao što je smrt bezuslovna, bez obzira na pojedinca i njegove težnje. Tu se Maurras sukobljuje sa individualističkim tradicijama Francuske i sa čitavim sklopom problema slobode, koji je iza godine 1789. bio primaran u javnom životu. On dolazi u sukob i sa načelom jednakosti, jer samo elita može zahvatiti smisao reda i samo ona može živjeti u slobodi, jer pozna njene granice. Masa mora biti nesamostalna, jer joj je red stran i jer narušavanjem reda sama sebe upropaštava. Radi osnovnog pricipa reda nemoguća je jednakost: dužnost je čovjeka da spozna neminovnost reda i da joj se svijesno podvrgne. U društvenim relacijama vidi Maurras garanciju reda u instituciji monarhije: »monarhija se razlikuje od tiranije poštivanjem tradicije, a rojalističku tradiciju mogu podupirati samo socijalni autoriteti.« Ti autoriteti su demokracijom uništeni, a time je red narušen. Problem elite nije kod Maurrasa isključivi i stvaralački princip kao kod Vilfreda Pareta, pa ni kao kod Sorela. Elita je sama podvrgnuta načelu reda, dakle njena socijalna funkcija je uslovljena.

I baš u katolicizmu vidi Maurras najjači stup organizacije reda. Tko je protiv crkve taj je protiv reda. Da je katolicizmu uspjelo stvoriti najjaču organizaciju reda i najsavršeniji tip hijerarhije dovoljno je svjedočanstvo za njegovu vitalnost. Maurras tu vitalnost promatra pretežno sa političkog stanovišta, vjerski momenat sam po sebi nije za njega odsudan i to je bio i razlog, da je dolazio i u sukob sa kurijom. Ali bez obzira na to, Maurras ide i dalje i smatra mogućom i suradnju katolika i pozitivista na velikom djelu reda. Već je Maurice Barrès istakao tu mogućnost, koja

stvarno i nije bezizgledna kako to u prvi mah izgleda, jer se i pozitivizam oslanja na spoznaju o neumitnom socijalnom redu. Time što se utvrdjuje red u prirodi i red u društvu postaje suradnja sa katolicizmom moguća i za sve one koji prihvaćaju antiindividualistički i antiliberalistički stav.[17]

Elemente nereda nalazi Maurras u parlamentarno-demokratskom režimu koji je uništavanjem načela reda prignječio sve pozitivne i konstruktivne snage zajednice i tako postao nosiocem jednog asocijalnog stanja, koje je dovodilo i konačno dovelo do nutarnjeg srozavanja nacije. Individualistička fundacija demokracije istrošila je sve rezervoare nacionalnih tradicija i stvorila pustoš u civilizaciji i zato treba uspostaviti režim reda, »regime de l' ordre«. Treba odmah naglasiti da Maurrasova ideologija, koja je našla svoj oslonac u organizaciji Action Française, nije nikada zahvatila šire krugove francuskog naroda. Sama po sebi izgradjena na principu elite i hijerarhije, ta ideologija mogla je obuhvatiti samo tanki sloj ljudi, ali zato bez sumnje najprodorniji i najborbeniji. Ali važnost Action Française ne leži u njenom kvantitativnom odnosu već u njenom karakteru političkog laboratorija, koji je u francusku javnost ubacio niz aktuelnih problema, koje se nije moglo mimoići ni prešutiti. Upirući stalno u parlamentarizam kao ranjavo mjesto u francuskom nacionalnom organizmu, i ističući stalno osnovni i vitalni problem reda, njoj je uspjelo, da u javnosti postigne značaj znatno veći od njene brojčane snage. Tim je dokumentirala stvarnu nadmoć duhovne snage nad kvantitetom stranačkih gomila i danas-sutra će sigurno biti odlučan faktor u oblikovanju nove Francuske bez obzira da li će u njemu aktivno sudjelovati ili ne.

Kad Maurras naglašava i ističe svoj integralni nacionalizam onda ujedno beskompromisno protestira protiv svih stranih elemenata u francuskom nacionalnom organizmu. Isticanjem tradicija kao duhovnih praforma u životu jedne nacije, Maurras ujedno osudjuje i sva nastojanja, da se te tradicije unište ili izobliče, kako je to po njegovu mišljenju činila republika, koja je prezirala francuski duh. Financijska oligarhija, koja je izgrizla srž francuskog naroda treba biti likvidirana od državnog uredjenja, koje će predstavljati koordinaciju svih staleža, pod izrazito nacionalnim vodstvom, koje će naći svoje utjelovljenje u monarhu. Monarh je nosilac nacionalnih interesa, protektor organiziranog reda, koji proističe iz smisla i sadržine samog reda. Elita Francuske, gospodstvo francuske krvi i gospodstvo tradicija razbiće sistem demokratskog parlamentarizma, koji se osovio na zlatu i korupciji.

Kao izraziti roman Maurras vidi u inteligenciji presudni faktor u oblikovanju novih socijalnih vrednota ali je njemu jasno, da inteligencija, iz koje se ima formirati nova elita, nije dovoljno jaka da skrši moć plutokracije, — neprijatelja reda, — već da mora potražiti u borbi saveznika. A taj saveznik je vojska: »Financije ili mač!« Želi li inteligencija izbjeći gospodstvu novca mora sklopiti savez s nekim drugim elementom materijalne vlasti, s drugim ličnim, odgovornim snagama koje će pokazati put zajedničkom oslobodjenju od tiranije novca.« Prema Maurrasovom planu spremit će revoluciju elita mozga a provesti će je elita oružja. Ali postoji još jedna

[17] Waldemar Gurian: Der integrale Nationalismus in Frankreitch, Frankfurt 1931. — Edmond Berth: Les méfaits des intellectuels, Paris 1914. — Jacques Maritain: Une opinion sur Charles Maurras, Paris 1926. — Georges Valois: La monarchie et la classe ouvrière, Paris 1914. — Walter Frank: Nationalismus und Demokratie im Frankreich der dritten Republik 1871—1918., Hamburg 1933.

snaga koja se odupire vlasti novca a to je katolička crkva. Ona je danas zadnji autonomni organ čistoga duha i nijedna poštena inteligencija ne može ravnodušno posmatrati njeno slabljenje a da ne vidi da se time sama slabi. I to je točno. Ako je Rimska crkva danas zadnja velevlast duha, ona je i zadnje utočište kulture i humanosti, pa i za one koji nisu praktični katolici ali koji u njoj vide onu životnu formu koja je jedina garancija protiv presizanja neodgovorne moralne vagabundaže, koja struji iz socijalnog podzemlja.

Može li organizacija reda apsorbirati francuski individualizam, može li ga preoblikovati za nove zadaće? Maurras vidi sudbinu Francuske u rukama nove elite koja će francuskoj masi dati novo duhovno uporište. Kako je princip reda neuklonjiv bila je zabluda, koja je donosila samo nemir, da je individuum dovoljno snažan, da mu se odupre. Od te zablude nastalo je sve zlo. Život ima za Maurrasa samo toliko smisla, koliko je podčinjen redu bez obzira da li taj odnos za pojedinca postaje tragičan. Elita zna za svoju sudbinu, ona zna da je podredjena redu, gomila to ne zna, i jer je nesamostalna treba da bude vodena, da se njome upravlja za njenu sreću i njeno blagostanje. Nacionalna zajednica osnovana na principu reda apsorbirat će anarhične elemente prosječnog čovjeka i uklopiti ga u viši sistem njegova bivstva.

Negdje je Aleksandar Hercen pisao, da se i revolucija razlila u plićak, ušavši u mirnu pješćanu luku liberalizma. Osnovno je kod Maurrasa da ističe biodinamički faktor, jednako kao i njegov veliki partner Georges Sorel. Revolucionar reda je danas najborbeniji lik Francuske i u sumraku jednog režima krupna snaga francuske krvi. Pročistiti pješćanu luku liberalizma, vratiti naciji njen ponos, usmjeriti pravce za nov život, to je zadaća, koju sebi postavlja Maurras. Dajući nacionalizmu socijalnu autoritativnost Maurras želi sačuvati kontinuitet francuskog duha, koji je prekinut revolucijom 1789. Problem autoriteta, reda i discipline, koji se danas ističe u Francuskoj ni u kojem slučaju ne će moći biti izgradjen izvan ili što više protiv osnovnih zasada francuskog duha. I oni, koji će ga htjeti izgraditi susrest će bezuslovno na tom putu ime Charlesa Maurrasa, moguće i Georgesa Sorela, tipičnih revolucionara francuskog duha.

Petar Ilinić:

DR. GJURO BASARIČEK

Tragičnog dana 20. lipnja 1928. bio je ubijen u beogradskoj skupštini i Dr. Gjuro Basariček. Poglavnik je odredio, da se u slobodnoj Hrvatskoj slavi dan 20. lipnja svake godine kao spomen na sve one hrvatske ljude, koji su položili život za slobodu svoje domovine. I zato je naša sveta zadaća da upoznavanjem života i djelovanja svih ovih hrvatskih mučenika pridonesemo jačanju otačbeničkog osjećanja. Na liniji ispunjavanja ove zadaće donosimo u našem časopisu ovaj članak o pok. Dru Gjuri Basaričku.

Pokojni Basariček nije iza sebe ostavio izradjen ideološki sustav, ali se na temelju njegovih brojnih članaka mogu ocrtati idejne osnove od kojih je polazio. Mi — na ovom mjestu — činimo pokušaj iz tih brojnih članaka sastaviti jednu idejnu cjelinu, kako bi uspjeli ocrtati Basaričkov ideološki lik.

Basariček je nalazio polaznu točku, od koje je polazio u svojim razmatranjima, u vremenu, kada je zadružno uredjenje hrvatskog društva, osnovano na porodično-altruističkom shvaćanju, počelo uzmicati pred zapadno-evropskim individualističkim naziranjem. Nosiocem tog izvornog uredjenja bilo je — po Basaričku — selo, a zapadno-evropskog (ili rimskog) g r a d. Idilu zadružnog uredjenja našeg društva počeo je rušiti individualizam rimskog prava. Basariček priznaje, da je i staro uredjenje imalo svojih pogrješaka, ali je odlučno tvrdio, da većina nedaća današnjeg društva ima bez sumnje svoj izvor u društvenom poretku sa kapitalističkim vlasništvom.

Razvitkom gradova (a u vezi sa poveleobrćenjem) uneseno je u život hrvatske sredine društvovno pitanje. Novo društvo bilo je sagradjeno na glavničarskim temeljima. Čitav društveni poredak, koji se osniva na zakonima, što su na snazi, a još više na društvovnom naziranju onih, što su davali obilježje tadašnjoj državi i tadašnjem društvu počivalo je na povlasticama jednih, na štetu drugih — tvrdio je Basariček. Čitava moć i snaga države usredjivala se na isključivo zaštićivanje prava imovine, pa makar kod toga propao čovjek i njegova osoba. Duh hrvatskih sela, koji je — u glavnom — počivao na temeljima medjusobnog pomaganja i ljubavi, razorio je vjetar sa zapada rastvaranjem naših kućnih zadruga i unašanjem u našu sredinu rimskog prava i takozvanog individualizma, t. j. prava osebunjka, zasebničtvo i sebeznalost.

Basaričku se činila sve bližom mogućnost stvaranja velikih gradova kod nas, koji sa sobom donose sve svjetle, ali i sve tamne strane nove kulture. U gradu — pred kojim je strepio Basariček — sirotinja i bogataši su materijalisti. Ironički zapaža, da je branitelj sirotinje, zagovornik beskućnika i osnivač socijalne demokracije bio ujedno i osnivač materijalističkog gledanja na povijest. Po mišljenju tog osnivača sve su borbe svijeta nastale radi praznog želuca. Da su glavničari materijalisti, to je Basariček još mogao razumjeti, ali kad i oni, koji idu za promjenom ljudskog društva, pišu

na svoje barjake, da je čitav ljudski život samo borba interesa, razredna borba, tada je izbacio parolu, kako se ovom gnjilom, neprirodnom i nezdravom razvitku grada može i mora suprotstaviti samo kultura sela.

Kakav je program u tom pogledu postavio Basariček?

1. Treba promjeniti čovjeka;
2. Treba stvoriti javno mnijenje u duhu proizvodne kulture, koja će značiti preporod današnjeg društva.

Kakve je zahtjeve postavljao u pogledu onih, koji žele kod toga suradjivati?

1. Takvi moraju biti sami potpuno sredjeni;
2. Moraju potpuno poznavati duše onih, koje žele preporadjati.

Na taj način će biti omogućeno skretanje narodnog života k njegovim prirodnim osnovama, i to su: D o m i O b i t e l j i Z e m l j a.

I onda će — po Basaričkovom mišljenju — svijetom umjesto mržnje zavladati ljubav — umjesto sebeznalosti medjusobno podnašanje. Basariček vidi dvije kulture, koje se danas bore za povlast. Obje kulture rodio je grad. Grad izumiranja.

Kultura otmenih u gradu, to je kultura onih nekoliko tisuća pauka, što svoj raskoš, sjaj i lagodu temelje na grimizu poškropljenom krvlju robova. I nasuprot toj kulturi koju su stvorili veliki gradovi zapada, nasuprot toj plačkaškoj i paučarskoj kulturi, kao križ, koji prosvjeduje, diže se nova kultura — kultura gradskog predgradja, kultura sirotinje, beskućnika, proletaraca. Prva postavlja samo pravo pojedinca, druga — samo pravo cjeline. Ali — tvrdio je Basariček — nije daleko čas, kada će se pored tih obiju kultura osjetiti postojanje t r e ć e. No ta treća kultura neće doći iz grada; nju će dati prezreno i zabačeno selo.

Basariček je govorio:

»Čovjek, koji treba drugog čovjeka, ne može i ne smije da ima samo svoju vlastitu volju. On treba da svoju volju dovodi u sklad s ostalim ljudima, sa svojim suseljanima.«

I dalje:

»Seljačka većina naroda treba da radi na svom slobodnom domu, životni interesi te većine neodjeljivi su od životnih interesa svih ostalih privrednih staleža. Privredni su staleži svi oni, koji privredjuju, proizvode, stvaraju, dakle radiše. Svaki radiša mora da ima svoj dom, a svi zajedno svoju domovinu.«

Rukovodeći se načelom, da je ideal društvenog uredjenja takav, koji daje sredinu izmedju krajnjeg individualizma zapada i krajnjeg kolektivizma istoka, predlagao je slijedeće smjernice za rad u narodu:

»Velike su zadaće, koje nas čekaju. Stvoriti prevrat javnog mišljenja — u prilog selu: kulturi sela, stvoriti zakon o nasljednom pravu, o uredjenju agrarnih i pravnih pitanja, osloboditi zemlju, seljački dom i seljački stožer od spekulativnih bezdušnika, osigurati zemlju onom, koji je radi.«

Polazeći od ovih smjernica izgradio je Basariček svoja dva velika djela:

Kolonizaciju djece i kolonizaciju odraslih«.

Smještavanje djece iz pasivnih u seljačke porodice aktivnih krajeva.

Preseljivanje seljačkih porodica iz više napučenih i manje plodnih u slabije naseljene, ali plodnije krajeve.

Svrha ovim opisanim djelatnostima bila je:
a) spasiti narodu rodjenu grudu;
b) osigurati porodici slobodni dom;
c) sačuvati zdravlje novog naraštaja.

Postojale su osim toga — brojne akcije milosrdja u kojima je sudjelovao. Za njegovo vrijeme nije ih ni bilo bez njegovog sudjelovanja.

Kucalo je Basaričekovo srce za bijedne i ponižene. Dobro je bilo to srce. Puno ljubavi za sve — sve.

Pa ipak su prostrijelili to srce puno ljubavi. Prostrijelili su srce čovjeka, koji nije nikada zgazio ni mrava.

Pokojni Gjuro Basariček nije pripadao vremenu, u kojem je živio. To je bilo vrijeme žestokih razrednih sukoba, vrijeme kriminala, kese i kundaka. U takvom su se vremenu mogli održati samo ljudi gvozdenih živaca, ljudi spremni na sve, ljudi bez iluzija o predstojećim dogodjajima.

Nasuprot tome — Basariček je vjerovao u carstvo duše, vjerovao u moć ljubavi i samo naoružan svojim dobrim srdcem unišao je u maglu onog prljavog vremena. Ne može se reći, da on nije imao znanja o svom vremenu.

Basariček je pročitao mnoge police knjiga. Mnogo je mislio i gledao je društvovni život Hrvatske potpuno raskriven. I zločin i alkoholizam i prostituciju i prosjačenje i glad i raskućivanje — sve je to gledao i intenzivno proživljavao ove strahote svog vremena, — te onaj č o v j e k, koji je živio u njemu, i ono srdce njegovo, koje je kucalo za sve »ponižene i uvrijedjene«, nije moglo izdržati.

Glasno je dozivao u pomoć, a htio je pomoći svima. I seljacima bez zemlje i djeci bez krova i bolesnicima bez zdravlja i dušama bez sreće. Žurio se od jednog posla drugome (koliko ima tih poslova, a on je skoro sam!).

I dok je pomagao jednima — vrijeme, ono njegovo vrijeme unesrećivalo je druge. Bio je čovjek u vremenu, koje je samim svojim likom negiralo čovječnost. Govorio je:

»Ja sam lično ne volim nikada biti u ulozi tužitelja i zato sam vječno u svom životu uvijek bio samo branitelj, a ne tužitelj.«

Gjuro Basariček imao je u sebi nešto od čovjeka jednog drugog — za gledanje njegovog doba — dalekog vremena. I kao što čovjek takvog vremena neće moći razumjeti, kako je moglo postojati vrijeme nemilosrdne razredne borbe u kojoj se upropaštavala najveća vrijednost: čovjek; kako čovjek takvog vremena neće moći razumjeti da su jedni narodi mogli drugim narodima nijekati pravo na opstanak; — tako i Basariček mnogo toga nije mogao razumjeti, jer je bio odviše čovjek, odviše mekan i odviše osjetljiv.

Pa ipak — baš takav čovjek pao je žrtvom napadaja zločinačkog šovinizma. Baš žrtva njegovog života značila je uvod u jedno gvozdeno vrijeme, u kojem su se izgradili putovi slobodnoj Hrvatskoj.

Kao što se vidi iz naprijed ocrtanog Gjuro Basariček nije bio borac po naravi. Borbu — nepoštednu borbu on je otklanjao. Neumorno je tražio putove sporazumijevanja medju ljudima, mogućnosti uravnanja medju narodima. U to nastojanje ulagao je svoje dobro srce — svu svoju plemenitu duševnost.

Ali — postojale su stvarnosti, kojih nije moglo preći ni to dobro srce ni ta plemenita duševnost. Pokazalo se, da se medju vukovima ne može

održati sredstvima čovječnosti. Nastupalo je doba željezne odlučnosti u kojemu je glas čiste duševnosti morao ostati bez odziva. Dapače — takav glas je mogao biti i zloupotrebljen.

Basariček nije mogao dozvoliti takvu zloupotrebu. Djelo društvovne pravde on nije mogao odvojiti od djela oslobodjenja svog — hrvatskog naroda. I zato je morao podnesti žrtvu svog života.

Sama ta činjenica žrtve dostajala bi, da Basaričkovo ime bude spominjano i čašćeno. Jer ono, što je čovjeku najvrijednije — sam život, prinesao je ostvarenju narodne slobode. I slobodna Hrvatska dala je tome dolično priznanje, kada ga je uvrstila u hrvatski Pantheon.

Ali i sustav njegovih ideja kao i njegova životna ostvarenja — koja su naprijed ocrtana zaslužuju, da se otmu zaboravi i pokušaju ocjeniti. Kod toga se mora uvijek držati na umu, da se kod ocjene Basaričkovih ideja radi o mislima, koje su proizvod čovjeka, nalazećeg se u neprestanoj akciji, a ne čovjeka kabinetskog rada. Zato te misli ni nisu znanstveno potkrijepljene, već su tek izraz Basaričkovih raspoloženja.

Prije svega — Basariček je bio antiliberal.

Mnoge od njegovih postavaka nebi mogle održati strogu znanstvenu kritiku, ali u njima je ipak jasno ocrtana linija Basaričkovog stava prema problemu hrvatske stvarnosti. U vremenu liberalističke opojnosti taj je stav a n t i l i b e r a l a n.

Tim svojim stavom Basariček je gledao mnogo dalje od mnogih svojih suvremenika. Time se stavio u red malobrojnih — za onda — likvidatora nesretne liberalne baštine u Hrvatskoj. Time je pomogao pripravljanju zemljišta za likvidaciju hrvatskog liberalizma zlokobne uspomene, koja se provodi u ustaškoj Hrvatskoj.

Nadalje Basariček je upozorio na stvaralačku vrijednost rada. Time je postao jednim — opet od malobrojnih — preteča vremena u kojem je ideja rada postavljena u središte sveg društvenog nastojanja u Hrvatskoj.

Zatim — u vremenu, kada se naglasivanjem ideje isključivog dominiranja seljaštvo kao staleža u suvremenoj hrvatskoj društvovnoj hijerarhiji, unosio nesklad u hrvatski narodni organizam, Basariček istavlja ideju skladnog slijevanja hrvatskog seljaštva sa ostalim društvenim skupinama. Time su njegove misli došle u puni sklad sa kasnije (1933) proklamiranim Načelima hrvatskog ustaškog pokreta, koja u svom čl. 12 kažu:

»Seljaštvo je temelj i izvor svakoga života, pa je kao takav prvi nosilac svake državne vlasti u Hrvatskoj Državi. I kraj toga svi staleži hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu, budući i ostali staleži u hrvatskom narodu, čiji su članovi pripadnici hrvatske krvi, imaju ne samo svoj korijen i porijeklo, nego i trajnu obiteljsku vezu sa selom.«

Konačno — Basaričekova mučenička smrt čini živo svjedočanstvo za tezu, da prije narodnog oslobodjenja ne postoje mogućnosti za bilo kakvo drugotno ostvarenje narodne sreće. I radi toga su sve aktivnosti morale biti podredjene vrhovnom cilju oslobodjenja.

Basariček je bio čovjek, koji je sav izgarao u ljubavi prema bližnjemu. On — lično — nije se mogao nikome ispriječiti i kao takav nikome smetati. Ali — kao pripadnik zarobljene narodne zajednice, on je smetao i morao smetati neprijateljima te zajednice. I zato je pao. I morao je pasti. Jer, točno je rekao Šufflay:

»Zapadnjački katolički Hrvati nemaju što da traže na pravoslavnom Balkanu. To je danas domena Srba, koji su za to, kroz dugi niz naraštaja, potpuno adaptirani. Pa da se i polomi Dušanovo carstvo i stvore federacije, to bi bila čisto balkanska kreacija. U njoj Hrvati izgubili bi ono, što je u njima najbolje po mnijenju Stranke Prava i ono, što je u njima najbolje po mnijenju Radićevu. Izgubili bi smisao za zapadnu civilizaciju i za — čovječnost.«

Basariček je bio Hrvat i zapadnjak, a o tome svjedoči njegova mučenička smrt.

Dr. Stanko Filipović:

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKA IZGRADNJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

»Veleobrt, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina imaju biti ruka pomoćnica u sveukupnom seljačkom i općem narodnom gospodarstvu. Te grane života imaju biti polje časnoga rada, te vrelo dostojnoga života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavničara (kapitalista).«

Iz načela Hrvatskog Ustaškog Pokreta.

Što je razvijeniji gospodarski i kulturni život naroda, to je jače njegovo društvovno razčlanjenje. Svakom gospodarskom i političkom sustavu odgovara izgradjeni način društvovne izgradnje naroda, a savezno s time nastaje pitanje, kako se medjusobno odnose pojedini društvovni slojevi, kako se odnose prema narodnoj cjelini i državnoj zajednici. Povijest pokazuje, da je ovo pitanje ne samo teorijski, već i praktički od najvećeg značenja. Život je naroda samo onda u podpunosti zdrav, ako je društvovna izgradnja u ravnoteži, ako je svaka društvovna jedinica podpuno učlanjena u narodnoj cjelini. Da to bude, ne smiju postojati klasne razdiobe, pa je upravo s ovog razloga kapitalistički gospodarski sustav sa svojom ogromnom unutarnjom dinamikom proizveo društvovna poremećenja. Vanjski znak takvog poremećenja je društvovno gibanje odredjenog sloja, kako to najizrazitije susrećemo u gibanju radničtva kapitalističkog razvoja. Uzrok svakog društvovnog gibanja ima korjen u tome, što se društvovni sloj, nosilac gibanja, ne osjeća učlanjenim u narodnu i državnu zajednicu. Tvorba društvovnih suprotnosti izbila je osobito snažno u kapitalističko gospodarskom sustavu i to najprije kao problem nadnica radničtva, zatim kao problem nesamostalnih poduzetnika i naposljetku kao problem srednjeg staleža u najširem smislu riječi.

Razumljivo je, da država svijestna svojih zadaća ne može samo promatrati prema izživjelom načelu »laisser faire« i pustiti slobodan tok gibanja, već mora svim silama nastojati da uspostavi društvovnu ravnotežu. Takove mjere zovemo društvovnom politikom i ona uskladjuje i zastupa probitke svih društvovnih slojeva. Prema tome je zadaća društvovne politike osiguranje i stvaranje unutarnjeg zadovoljstva naroda kao i ostvarenje narodne zajednice.

Društvovna politika bila je prije 10. travnja 1941. kod nas pojam i tema prikladna za razgovor i rasprave, a danas djelo, koje se provadja u život. Društvovna i gospodarska politika medjusobno je povezana i Ustaška država daje novi oblik cijelom privrednom životu te su zato naši pogledi upravljeni više u budućnost negoli u prošlost. Gospodarstvo je velik i jak čimbenik ne samo za pojedinca već za cijeli narod, jer je materijalno blagostanje preduvjet svakom razvitku. O stanju narodnog gospodarstva i o skladu svih njegovih grana ovisi narodna čudoredna i tjelesna snaga koja je opet temelj državne zajednice.

Veleobrt, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina temelji se na zemljinim proizvodima. Poljodjelstvo, šumarstvo i rudarstvo jest i ostat će temelj naešga gospodarstva. Mi imamo različita poljoprivredna područja s mogućnostima za mnoge poljoprivredne grane, koje imaju ili mogu imati veliki gospodarski značaj. Tome nije uzrok samo zemljopisni smještaj nego i formacija tla pojedinih pokrajina. Raznovrsnost grana naše poljoprivrede velika je prednost za cjelokupno gospodarstvo iako zahtijeva veliki rad u proučavanju različitih uvjeta proizvodnje, vrsti kultura, stvaranje plana i njegovo oživotvorenje. Veći zadaci čine i narod većim, a to diže moral i samosvijest, sposobnost i djelo. Racionalna poljoprivreda zahtijeva suvremeni način obradjivanja, umjetna gnojiva, poljoprivredne strojeve i stručno obrazovanog poljoprivrednika. No, dok se čitavi krajevi oru drvenim plugom, a sije rukom, vrši konjima i čisti žito pomoću vjetra, badava je govoriti o planskoj privredi i upravljanom gospodarstvu. Jer jedno je teorija, a drugo praksa. Dok se je u Nizozemskoj trošilo na jedan hektar zasijane površine 109 kg umjetnoga gnojiva, u Belgiji 86 kg, u Njemačkoj 62 kg, u Danskoj 41 kg, a u bivšoj Jugoslaviji tek 2 kg. Nije onda čudo, da je bio prinos po hektaru u spomenutim zemljama nekoliko puta veći nego li u našim krajevima. Prema brojidbi svjetske proizvodnje pšenice opažamo, da su prinosi po hektaru sve manji od sjevernijih prema južnijim područjima u Europi, pa je tako prosječni godišnji uspjeh žetve u Bugarskoj 10 metričkih centi, u Italiji 11, u Madjarskoj 12, u Francuskoj 14, Švedskoj 20, Belgiji 25, Danskoj 27, Nizozemskoj 28. Niti u najboljim godinama kod nas nije bio uspjeh žetve onakav kao u sjevernim i zapadnim europskim državama.

Intenziviranje poljoprivredne proizvodnje po količini i kakvoći ne može se riješiti u jednoj godini, pa je potreban smišljeni plan i veliki napor, da se proširi privredni kapacitet naše privrede i podmire sve državne i narodne potrebe u prehrani. Smišljena i upravljana gospodarska politika najveća je potreba, a da se može provadjati, treba najpažljivije proučiti uvjete proizvodnje svakog poljoprivrednog područja, a pod tim razumijevamo ne samo tlo, klimu, prometne prilike, već i kulturne kao i psihološke značajke stanovničtva.

Poljoprivreda i šumsko-privredna politika ima mnogo dodirnih točaka, jer politika jedne i druge gospodarske grane trebaju biti u skladu sa prirodnim, gospodarskim i društvovnim prilikama. Složan rad i koordinacija ovdje je od najveće važnosti, jer se mjestni i povremeni probitci moraju podrediti zajedničkim i trajnim. Nema li koordinacije, tada strada jedna privredna grana, a štetu snaša ne samo šuma već i poljodjelstvo. Uništenje šuma lako dovodi do propasti poljoprivrede, jer se s uništenjem šuma mogu presušiti izvori, a time prestaje mogućnost obradjivanja zemljišta i prehranjivanje naroda. Osebine tla, nagib zemljišta, nadmorska

visina, zemljopisna širina i dužina jesu čimbenici, koji ograničuju mogućnost obradjivanja zemljišta. Ono zemljište, koje nije trajno sposobno za druge kulture, smatra se šumskim zemljištem, pa se na takovim zemljištima mora održati šuma, ako se ne će narušiti prirodni sklad. Prema tome probitci napredne poljoprivrede uvjetuju racionalno šumsko gospodarstvo.

U Europi bila su dva načela u pogledu razdiobe zemljišta: načelo slobodne diobe i načelo nerazdijeljivosti posjeda. Gdje je prevladalo načelo slobodne diobe, razvili su se srednji i sićušni posjedi, a gdje je prevladalo drugo načelo, nastali su veliki posjedi, latifundiji i fideikomis. Svaka vrst posjeda ima svoj posebni društvovni značaj u gospodarstvu. Prema brojidbi izvršenoj 1931. u bivšoj Jugoslaviji bilo je tri petine seljačkih gospodarstva, koja su imala manje od 5 hektara zemlje. Tokom zadnjih deset godina taj se je razmjer još više povećao, ali za sada još nemamo svih suvremenih brojidbenih podataka, koji su potrebni ne samo za smišljenu i upravljanu poljoprivredu, već i cijelu gospodarsku politiku.[1] Budući da se osim toga zemlja većim dijelom ekstenzivno obradjuje, mora veliki broj seljaka dokupljivati živežne namirnice. Novčana sredstva za dokupljivanje hrane stiču seljaci radom bilo u javnim radovima, bilo radom u šumi ili u tvornicama. Rad u šumi daje dobru nuzzaradu seljacima upravo u ono vrijeme, kad miruju poljoprivredni radovi. Nevolja je u tome, što ovi prihodi nijesu trajni, a za nekoje krajeve imaju samo teorijsku mogućnost, jer je tvornica predaleko, pa seljak potroši toliko, koliko i zaradi. Nuzgredna zarada seljaka, koji ne mogu živjeti od svojega zemljišta važno je društvovno i gospodarsko pitanje, jer je to pitanje svih onih seljaka, koji imaju manje od pet hektara zemlje. U Ustaškoj Hrvatskoj rješava se i ovaj zadatak i seljaku će se prije svega omogućiti život na selu. Kao što u gradovima prestaje nepravedna podjela kapitala, tako će isto prestati nepravedna podjela zemlje na selu. Nova koncepcija života kao i provedba sredidbenih (regulatornih) osnova sela uopće dat će naselja i obnovljena seljačka gospodarstva. Sredidbeni radovi sela uključuju cijeli niz uskladjenih i povezanih radova iz područja tehnike (gradjevinski radovi, radovi izmjere i poboljšanja). zdravstva (asanacije) i prava. Kako se kod nas više od tri četvrtine stanovništva (oko 80%) bavi poljoprivredom, to jest oko 80% našeg stanovništva živi na selu, to su sredidbeni radovi sela temeljne zadaće Nezavisne Države Hrvatske, tim više što je hrvatsko selo izvor naše narodne krvi, narodne svijesti i snage i prema tome od najveće društvovne, gospodarske i političke vrijednosti.

Sredidbene gradjevinske radove na selu možemo podijeliti u:[2]

I. za samo selo, a koji obuhvaćaju:

1. Provedbu tehničke asanacije i (melioracije) poboljšanje seljačkih kuća i gospodarskih zgrada; smišljeno uredjenje putova i gradjevnih pravaca;

2. Smišljeno (planski) sredidbeno širenje sela;

3. Smišljeno izgradjeno novo selo.

[1] Ovaj pripremni rad započeo je Hrvatski državni društvovno-gospodarski zavod svojim „Izvješćima" gospodarske brojidbe.

[2] Dr. ing. Marko Vidaković: Analiza strukture i predlog za regulaciju Podravskog Djurdjevca. Zagreb 1939.

II. radovi izvan sela, koji obuhvaćaju:

1. Komasaciju i poboljšanje (melioraciju) zemljišta (geodetska i fizikalna melioracija);

2. Biodinamičke radove (kemijsko poboljšanje zemljišta).

Svrha je komasaciji, da rasijane čestice skupi u jedinstvene, zaokružene cjeline, ili da ih barem složi u veće cjeline. Komasacijom sredjuje se pravno pitanje seljačkog posjeda i omogućuje povoljnija organizacija poljoprivrednog rada. Koncentracijom rada na jednoj površini seljak provadja štednju svoje životne snage, snage blaga i ujedno si pojeftinjuje proizvodnju.

Biodinamičkim se radovima na temelju kemijskog istraživanja traže novi putevi i način obradjivanja tla kao i gnojenja, da se trajno poveća prinos zemljišta.

Poboljšanja (melioracije) zemljišta nemaju samo gospodarski, pravni već i društvovni sadržaj. Suvremena država nastoji poljoprivrednu proizvodnju što više osloboditi od prirodnih čimbenika kao što su poplave, suše, močvare i bare. Naše se stanovništvo brzo množi i time se sužava životni prostor, a kako se veleobrt ne razvija istim tempom, potrebno je privesti poljoprivredi nova zemljišta, sposobna za obradjivanje. Mi imamo još mnogo neiskorišćena, a u budućnosti vrlo plodna zemljišta, koja možemo — uz potrebne investicije, stručnost i sistematičnost — privesti intenzivnoj poljoprivrednoj kulturi. Poljoprivredu treba postaviti na naučnu osnovu, a brigu oko toga trebaju preuzeti državni poljoprivredni zavodi. Iako imamo zemlju prikladnu za poljoprivrednu kulturu nijesmo imali onakav žetveni prinos, kakav bi morao biti obzirom na kakvoću tla i podneblje, a da ne govorimo uopće o onom veleobrtnom bilju, koje bi moglo kod nas uspijevati i podmirivati dobar dio naših potreba. Velebrtnog i krmnog bilja imamo uvijek premalo, a dobra krma je preduvjet racionalnom stočarstvu. Kakve su to livade, ako moraju seljaci u slučaju malo veće suše prodavati stoku!? Po brojidbi naših stručnjaka livade daju slab prirod, jedno jutro tek 15 metričkih centi, a naše osrednje livade morale bi davati do 30 mtq sijena. Kod pšenice je slično, pa je kod nas bio dosada poprečan prinos 11—13 mtq na 1 hektar; kod kukuruza je prosjek 13,16 na 1 hektar pa je i to takodjer slabo usporedivši sa prirodom drugih zemalja lošijeg tla i podneblja. Boljim metodama obradjivanja omogućit će se bolji rezultati nego li dosada. Za melioracione radove potreban je cjeloviti, koordinirani državni plan, da se takovi radovi mogu smišljeno izvadjati u pojedinim pokrajinama, imajući pred očima općene mogućnosti gospodarskog napretka. Već je do danas odredjeno 800 milijuna za javne radove, te se izgradjuje suvremena cestovna mreža, odvodnjuju baruštine i močvare, velike površine privadjaju poljoprivredi, uredjuju tokovi rijeka i oživljuje rad mnogih naših veleobrta, koji daju potreban materijal, a sve to opet uklanja besposlicu i diže narodno blagostanje.

Melioracioni radovi ne mogu se izvršiti u jednoj godini, već je potreban duži vremenski rok, da danas sve močvarno i navodnjeno zemljište privedemo podpunom iskorišćavanju. Danas daje Hercegovina oko 800 vagona žita godišnje, uzevši u obzir da je prinos jednog hektara 8 mtq. Poboljšanjem tla Neretvanske močvare i ostalih podvodnih hercegovačkih polja prinos će porasti odprilike za 3200 vagona žita godišnje. Nije teško shvatiti društvovno značenje takvoga djela, a kod toga nije uzeto u račun,

da nekoja polja mogu davati i dvaput godišnje žetveni prinos. Kad budu provedeni svi sredidbeni planovi, uzdržavat će se Hercegovina sama od svojih prihoda, a ujedno će ovi radovi riješiti i zdravstveno pitanje stanovništva.

Melioracijom zapadne Bosne i dijela dalmatinske Zagore, koja s njome graniči, dobit će se velike površine za poljoprivredu. Livanjsko polje i Buško blato prehranjuje oko 30.000 ljudi, a nakon izvršenih radova, prehranjivat će 200.000 ljudi.

Odvodnjivanjem Lonjskog polja, Jelas, Crnac polja kao i svih ostalih dobiti će se velike površine. Melioracijom svih naših polja proširit ćemo naš životni prostor odprilike za 500.000 hektara najplodnije zemlje, koja može godišnje davati žetveni prinos 25.000 vagona. Istovremenim uvadjanjem kulture krmnog, veleobrtnog i medicinskog bilja u krajevima gdje najbolje uspijevaju treba omogućiti dizanje odgovarajućeg obrta i veleobrta. Na taj način stvorit će se veleobrt najtijesnije povezan sa poljoprivredom i pružiti prilika zarade svim onima, koje ne može prehraniti vlastito zemljište. Takova gospodarska politika ujedno je onda i društvovna politika, pa će porasti standard života i porezna snaga sela, a industrijalizacija bila bi provedena bez emigracije u gradove i radništvo bi ostalo povezano sa zemljom.

Na selu nastaje višak stanovništva ponajčešće rodjenjem, pa je potrebno, da se uz tehničke sredidbene radove pomoću organizirane izgradnje, asanacije i melioracije provede i društvovna regulacija pomoću kolonizacije, da se rasporedi višak seoskog stanovništva i ujedno da se rasele nezdrava i prenaseljena seljačka naselja. Kod nas je postotak porasta stanovništva u suprotnom razmjeru sa bogatstvom naših pokrajina. U najširomašnijim krajevima stanovništvo ima najveći broj djece, a u najbogatijim najmanje. Pomoću unutarnje kolonizacije rješavamo dijelomice naš društvovni problem prenapučenosti i uklanjamo povod iseljavanju. Za kolonizaciju potrebne su predradnje, koje uključuju proučavanje vrsti gospodarstva, zemljišnih česti i nastamba budućih stanovnika. Osobitu pažnju treba posvetiti izboru naseljenika, jer svaki kraj ima svoje posebne životne uvjete, koji jednima odgovaraju, a u drugima razvijaju razne bolesti. Sela treba izgraditi gospodarski i društvovno, koja će se vezati u veće gospodarske jedinice u pojedinim krajevima istih prilika.

Samo je ona kolonizacija smišljena i društvovna, gdje doseljenici pomladjuju starosjedilački živalj, dižu narodnu samosvijest, koja ljubomorno čuva rodjenu grudu i narodnu osebujnost. Snagom samoodržanja i intuicije seljak stvara duhovna i materijalna dobra, koja su isto tako vrijedna kao i gradska. Ako hoćemo sačuvati zemlju svojem narodu za vječna vremena, mora kultura hrvatskog sela ostati ono, što je kod tkanja utka za osnovu. Kultura je dokaz obilja života i srca, civilizacija uma i duha. Uljudba, umjetnost, znanost i materijalno blagostanje ne mogu cvasti, ako nema ravnoteže izmedju zajednice i osobe, zabrane i slobode. Čisti individualizam je isto tako razoran kao i čisti kolektivizam, koji guši svaku inicijativu. Prema tome sredidbeni zahvati sela moraju biti takovi, da uvadjanjem pozitivnih vrijednosti tehničkog napredka što bolje izgradimo Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Dr. Werner Mansfeld:

UREDJENJE NARODNOG RADA

a) Povjesni pregled. — Marksistička nauka gledala je u napredku čovječanstva posljedicu načelne borbe izmedju pojedinih društvenih razreda. Ona mu je nalazila izvor u prirodnoj suprotnosti društvovnih interesa, koje nastaje na temelju različitog položaja — posloprimca, koji nudi svoju radnu snagu i poduzetnika, koji misli samo na koristonosnost svog pogona —, te je prenosila tokom godina tu suprotnost izvan gospodarskog područja u vidu opće smjernice za uredjivanje svih odnosa medju ljudima. Time je proglasila gospodarsku interesnu suprotnost kao općenito važeću zasadu, koja je konačno u vremenu prije 30. siječnja 1933. uslovljavala sve državne zakone i mjere, sve gospodarske odnose medju učesnicima gospodarskog života, te sve političke, kulturne, vjerske i dapače športske dogodjaje u Reichu. Stoga nije bilo ništa prirodnije, nego da su i društvovnim životom gospodarile te navodne suprotnosti i da se je čitav njemački društvovni sustav osnivao na predpostavci načelnih suprotnih interesa poslodavaca i posloprimaca. Na taj način se nije išlo za ublaživanjem postojećih prirodno uslovljenih različitosti medju obim učestnicima našeg gospodarstva, već za njihovim novim i daljnjim otvaranjem i produbljivanjem, pošto te različitosti čine polaznu točku i izvor marksističke nauke o razrednoj borbi. Temelj zakonodavne djelatnosti ne čini narodna zajednica, već razredna borba. Zakon o pogonskim vijećima postavio je na pr. »naročite interese posloprimaca« nasuprot ovima poslodavaca i stvorio je u pogonskim vijećima naročite organe t. zv. razred posloprimaca sa izrazitim postrojbenim stavom proti poslodavcu. Zakonodavstvo o tarifnim ugovorima i postupku mirenja produbljivalo je ove suprotnosti, te ih dapače organiziralo obzirom na bezgranično priznavanje kolektivnih društava kao interesnih zastupničtava na obim stranama, kojima se pridavalo sve veće značenje u čitavom državnom životu kao obrazu njihove gospodarske i društvovne snage. Sindikati sami po sebi nisu bili za osudu. Oni su, kao što priznaje i Führer (Mein Kampf, str. 352) mnogo učinili za njemačkog radnika, a time i za njemački narod. Njihova tragična krivnja ležala je u tome, što su se zavedeni političkim marksizmom sve više odstranjivali od svojih pravih zadataka, razarali svoju vlastitu bit i tako se dali zloupotrijebiti kao orudje marksističke razredne borbe.

30. siječnja 1933. preuzela je sama nacionalsocijalistička država zadatak, da se brine za zastupanje čovječanskih životnih prava radnika. Kao prvo poduzela je promjenu stava poduzetnika prema radniku i obratno, koja odgovara nacionalsocijalističkoj predočbi o zajednici. Stari sindikati — a s njima i nasuprot stojeća posloprimačka društva — morali su nestati, »jer su imali jedinu svrhu svijesnog izkorišćivanja prirodnih različitosti u društvovnom životu radi rastvaranja narodne cjelokupnosti i zloupotrebe prirodnih slabosti, koje imaju korjen u ljuskim nedostatcima« (Adolf Hitler 10. svibnja 1933.). Ali njihovo uklanjanje nije uslijedilo »radi otimanja jedne — njemačkom radniku korisne — ustanove, već samo za to, da se njemačkom narodu uravna put k radnom miru, koji će u budućnosti biti svima od koristi«. (Führer u Reichstagu 30. siječnja 1934.). Medjutim — ne bi bilo svrsishodno naglo slamanje sindikata, koji više nisu bili za život sposobni u novoj državi, jer su upravo najbolji radnici našli u svo-

jim društvima zadovoljenje zdravog osjećaja za zajednicu i naglo uništanje tih društava, bez mogućnosti istodobne naknade jednakovrijednoga moglo bi učiniti, da to ovi radnici osjete kao gubitak domaćeg tla, a da se i ne govori o — putem dugogodišnjih žrtava — stečenim materijalnim zahtjevima prema organizacijama.

Zato je preuzela 2. svibnja 1933. nacionalsocijalistička organizacija pogonskih ćelija, koja je kao poltički opunomoćenik stranke godinama vodila u pogonima borbu za dušu radnika, slobodne sindikate i time položila temelj za Njemačku postrojbu rada, kojoj su tokom vremena priključeni i ostali savezi radnika, namještenika i poslodavaca. Vodstvo ove nove zajednice nije preuzeo možda nekakav radnički vodja, već organizacioni voditelj stranke. Upravo ovakovim izborom osobe došlo je jasno do izražaja, da utemeljenjem postrojbe rada nije možda riješen neki društvovno-politički problem, nije stvorena nikakva nova sindikalna organizacija, već da radnik i svaki radni čovjek uopće treba biti priveden političkim nosiocima nove države i odgojen u nacionalno-socijalističkom shvaćanju života.

Neprekidno napredujuće raspadanje sindikata i posloprimačkih društava prisililo je državno vodstvo na brze odluke. Na njihovom postojanju počivali su tarifni ugovori kao osnovni stupovi njemačke radničke zgrade, čije bi odpadanje u vremenu gospodarske nesigurnosti moglo dovesti do nepredvidivih posljedica. Ali — pošto u toku revolucionarnog zbivanja nije mogla biti poduzeta podpuna promjena u njemačkom društvovnom sustavu, morala je državna vlast pristupiti donošenju prolaznih odredaba. Ona je stvorila putem zakona od 19. svibnja 1933. ustanovu pouzdanika rada, na koje je bilo preneseno uredjivanje uslova za zaključivanje radnih ugovora, namjesto dosadanjih tarifnih nosioca t. zv. gospodarskih društava poslodavaca i posloprimaca. I ako uz brojne fikcije, na taj je način spasen — uz načelno pridržanje dosadanjeg tarifnog ugovora — radni mir, čije se dovadjanje u pitanje tokom revolucionarne preobrazbe države bezuvjetno moralo izbjeći. I ako kroz mnoge pravne poteškoće, obzirom na fikciju o društvima, koja su stvarno bila raspuštena ili barem izgubila svrhu postojanja, ali su hvala velikoj stvari naroda i stvarnoj snazi pokreta mogle biti prebrodjene, ipak je silom prilika nastala potreba hitnog preoblikovanja njemačkog društvovnog sustava. Nakon što je osnivačkim proglasom nadležnih ministara zajedno sa vodjom postrojbe rada i gospodarskim opunomoćenikom Führera 27. studenoga 1933. uredjen djelokrug postrojbe rada konačno i zaključno u novom društvovnom razčlanjenju, unesao je potrebnu jasnoću o budućem društvovnom sustavu i uredjenju materijalnih uslova rada Zakon o uredjenju narodnog rada od 20. siječnja 1939., koji je stupio na snagu na drugi blagdan njemačkog naroda 1. svibnja 1939.

b) S m i s a o Z a k o n a o u r e d j e n j u n a r o d n o g r a d a. — Novi zakon izgradjuje društvovni zajednički život radnih ljudi u prvom redu na načelima zajednice, koja predpostavlja za svoje produbljenje častno društvovno shvaćanje. On kod toga u mnogom prednjači prirodnom razvitku i postavlja nacionalsocijalistička načela, čije ostvarenje ima za preduslov tek dugotrajan odgojni rad kod dotičnih ljudi. Ali ako se spozna kao bitna predpostavka za uspjeh novog djela preoblikovanje ljudskog shvaćanja, onda nije mogao zakonodavac računati sa ljudima kakvi su bili, već prigodom pravnog oblikovanja morao postaviti ciljeve,

prema kojima se ima ravnati odpočeto preoblikovanje odnosa izmedju poslodavaca i posloprimaca. Zakon predstavlja — u mnogom pogledu program, za čije će potpuno izpunjenje biti možda potreban odgoj kroz pokoljenja. Jasno je, da se baš radi toga, a uslijed napetosti, koja postoji izmedju postojeće stvarnosti i prema budućnosti uperenog programa, javljaju mnogobrojni problemi, koji će bezdvojbeno u skorom vremenu dovesti do izvjesnih poteškoća, no koje će se — uz dobru volju učestvujućih — lagano moći riješiti. To naročito vrijedi za neizbježivo prenašanje načela vodstva sa političke i vojničke plohe na gospodarsko područje. Ali — ako je minuli sustav svjesno u borbi protiv svakog rada na unaprijedjivanju zajednice izkljućivo iz društvovne politike pogon, dano mjesto zajedničkog rada, iz oblikovanja društvovnih odnosa, kao i ličnost poduzetnika, koji radnicima nije bio predstavljen kao narodni pripadnik, koji suradjuje kod istog djela, već kao dužnostnik izvjesnog izrabljivalačkog društvenog razreda, baš za to je moralo kod pobijanja marksističke razredne borbe i njoj služećeg — sve izjednačujućeg — kolektivizma na prednje mjesto biti postavljena odgovorna ličnost poduzetnika i njegovim istavljanjem stvoreni preduslovi za — povjerenjem ispunjen — rad na korist zajednice u pogonu. Ostvarivanje ovog rada u korist zajednice odgovara načelima pokreta i time nove države, te čini glavni cilj pomenutog zakona. Njemu služi naročto isticanje društvovnog gledanja društvovno odgovornih ljudi, na čemu može jedino počivati za rad u korist zajednice potrebno medjusobno povjerenje i njegovo osiguranje putem nove društvovne častne sudbenosti. Njoj služi i jače odvajanje pojedinog pogona od odviše daleko zalazećih nadpogonskih veza i time prenašanje najveće društvovne odgovornosti na poduzetnika, koji se je bio odviknuo od takve velike odgovornosti, a od njega nacionalni socijalizam traži u ovom zakonu, da postane vodjom svog pogona, čije vodstvo ne ima počivati na slovu zakona ili na sili, već na unutrašnjem autoritetu odgovornog i uzornog čovjeka, te na većoj djelatnosti. Ostvarenje ovakvog vodstva u gospodarstvu dopustlo je i potiskivanje kolektivnih normi i izgradnju buduće društvovne politike na pogonskoj osnovi, koja predpostavlja naročiti izraženi osjećaj, osjećaj društvovne odgovornosti poduzetnika prema općem dobru. Prenošenjem društvovnog težišta u pogon treba pripraviti tlo za zajednički — pun razumijevanja — rad izmedju poduzetnika i njegovih sljedbenika i uspostaviti dosadašnjim sustavom okrunjenu samoodgovornost. Ako se je za izvjesno prelazno vrijeme morala država jače uklopiti u socijalnu skrb, tome je razlog bio u nuždi, da se presvodi vrijeme, koje leži izmedju sloma dosadanjeg marksističkog sindikalnog sustava i izgradjivanja novih oblika i ljudi. Cilj i smisao zakona je u ostvarenju nacionalnosocijalističkog zahtjeva, da se i u gospodarskom životu uzdignu vrijednost ličnosti i činidbe, te da se razviju slobodne — samo odgovornošću pred zajednicom stegnute snage gospodarskog života tako daleko — koliko god je to moguće. Tome pripadaju opća načela o zajedničkom radu *sljedbeničtvom vezanih prema odgovornom vodji*, o njihovom podredjivanju općem dobru, o produbljivanju medjusobnog povjerenja, jačanje odgovornosti putem naročitog prava društvovne časti i mnijenja i — konačno — uredjenje gospodarskih odnosa radnih ljudi medjusobno pod upravljajućom i skrbnom rukom države *koje je izvjesna cilja*. Smisao čitavog zakona moći će se samo onda shvatiti, ako se drži pred očima njegov konačni cilj, kojim se treba privesti potreban prekid

s načelima starog društvovnog sustava, zasnovanog na neslozi ljudi, *tako bi se time i u području* gospodarstva ostvarila instinska nacionalnosocijalistička narodna zajednica.

Prenašamo uvod u studiju dra. Wernera Mansfelda, poznatog njemačkog stručnjaka za radno pravo, koja je odštampana u velikom zborniku »Nationalsozialistisches Handbuch für Recht und Gesetzgebung«. Izdavač pomenutog zbornika je dr. Hans Frank, njemački državni ministar, a suradjuju najpoznatiji njemački pravni stručnjaci sa svih područja. U predgovoru istaknuo je izdavač, da se ovaj zbornik ima smatrati kao »pravnopolitička knjiga opredjeljenja sa značajem — stranačko- i pravnosložbenog tumačenja zakona«. U zborniku su obradjene nacionalsocijalističke osnovne misli o pravu i državi, te — kao posebna područja — medjunarodno, državno, upravno, gradjansko, seljačko, trgovačko i kazneno pravo. Odsjek o upravnom pravu dijeli se na slijedeće pododsjeke: obće državne uprave, kulturno, gospodarsko, porezno, radno i društvovno, prometno, te redarstveno pravo. Posebno su obradjeni organi nacionalsocijalističke pravne reforme.

PRIKAZI

PROBLEM NEZAPOSLENOSTI

Problem nezaposlenosti ne zabrinjuje samo sadašnje generacije čovječanstva. Taj problem je postojao oduvjek, samo što se sad u vezi sa jakim razvojem tehnike i veleobrta pojavljuje u promjenjenoj formi. Još u starom Rimu bio je znatan dio pučanstva grada Rima nezaposlen, te od rimskih velikaša-patricija tražio »kruha i zabave«. Najveći dio tih nezaposlenih nalazio je zaradu stupajući u bojne legije, da se bori za proširenje i učvršćenje rimske imperije.

Prema W. Sombartu (W. Sombart: Der Moderne Kapitalismums) u svim krajevima od XV. do XVIII. vijeka bila je vilika masa siromaha sposobnih za rad ali bez ikakvog posjeda.

U Francuskoj već u XIV. i XV. vijeku ima mnogo ljudi, koji žive u skrajnjem siromaštvu, koji nemaju nikakvog posjeda i ne dobivaju zarade. Početkom XV. vijeka procjenjuje količinu prosjaka u Parizu Guillebert von Metz na 80.000. God 1576. osnovano je u Parizu više »javnih radiona« i drugih poduzeća da se zaposli onaj veliki broj prosjaka i beskućnika, koji su prepljavljivali ulice.

Pariz je bio uvijek glavno sjedište bijede i prosjaka: 1634 god., prema podatcima Omera Talona bilo je 65.000 prosjaka, što predstavlja ¼ pučanstva.

Počelo se u ono vrijeme smatrati, da prosjačenje većeg stila predstavlja neuklonjivu pojavu kulture i bogatstva. To mišljenje je zastupao i Voltaire suprotstavljajući ovdje svoje mišljenje jednom drugom piscu, koji je tvrdio, da čim je više barbarska zemlja to tim više se tamo nalazi prosjaka. Općenito je bilo onda shvaćanje da je veliki broj prosjaka oznakom više civilizacije, jer ni jedan grad u svijetu nije manje barbarski nego Pariz i u nijednom gradu nema više prosjaka nego u Parizu. Ali ne samo u Parizu, nego i u cijeloj Francuskoj vladala je bijeda i širilo se prosjačenje, te skitničarstvo. — Jedan župnik iz Pas-de-Calais pisao je u lipnju 1786. god.: »Ja sam ovdje župnik 30 godina; nisam nikada još vidio ovako veliku bijedu i siromaštvo kao što je ono danas. Zar mogu ja sa 5 ili 6 gradjana hraniti 33 drugih koji gladuju?«

Istu sliku predstavlja nam u ono doba i Engleska. Prema V. Harrison-u broj »nezaposlenih prosjaka« iznosio oko 100.000 (oko 1580. god.). U XVII. vijeku prosjačenje brzo raste. U ono se je vrijeme takodjer računalo da ¼ od ukupnog broja pučanstva Engleske mora dobivati potpore radi svojeg siromaštva. Mi možemo u Engleskoj siromašno stanje znatnog dijela pučanstva procjeniti i prema visini poreza za siromahe. Ovaj je iznosio već god. 1698. funti šterlinga 819.000.— što predstavlja ¼ vrijednosti ondašnje Engleske vanjske trgovine. I ovdje je najviše prosjaka u glavnim gradovima.

U Škotskoj koncem XVII. stoljeća bilo je oko 200.000 nezaposlenih beskućnika. Mackintosh kaže: »Više hiljada našeg naroda umire sada radi nedostatka kruha«.

U Nizozemskoj takodjer nije u tom pogledu drugačije: »Cijela zemlja vrvi od prosjaka« piše u XVII. stoljeću nizozemski pisac Pringheim.

Kada ove 3 zapadno-evropske države predstavljaju ovakovu sliku opće bijede, onda prema tomu može se bez daljnjega smatrati da i u ostalim državama nije bio bolji položaj. Tako u Njemačkoj u XVIII. stoljeću izračunali su da na crkvenim domenima na svaki 1.000 stanovnika pripada 50 duhovnika i 260 prosjaka. Prema podatcima bilo je u Kölnu 1790. god. 20.000 prosjaka od ukupnih 50.000 stanovnika. U Austriji u XVII. i XVIII. stoljeću u Beču broj prosjaka bio je tako velik, da se je smatralo potrebnim prije Turskog opsjedanja, kao zaštitna mjera, njih 7.000 iz grada ukloniti. God. 1719. grad Iglau imao je na 6.246 stanovnika 386 prosjaka.

Mnogi ekonomisti i pisci iz onog vremena nastojali su pronaći razlog ove velike općenite bijede i nezaposlenosti. Većina od njih bazirala je svoja razmatranja u prvom redu na prilikama u Engleskoj. Prema tome nabrajali su više činjenica, koje su utjecale na stvaranje nezaposlenosti i opće osiromašenje pučanstva. Kao glavni razlozi bili su navadjani:

1. ukidanje mnogih samostana,
2. apsolutni prirast pučanstva u XVII. vijeku,
3. opće osiromašenje samostalnih gradskih i seoskih obrtničkih proizvadjača — što se je poznavalo po porastu rada na nadnici,
4. razvitak kućnog veleobrta i tekstilnog veleobrta doveo je do velikoga zastoja u prodji proizvedene robe,
5. ukidanje kmetstva i robstva,
6. ratovi — naročito u Francuskoj i Njemačkoj,
7. porezni pritisak na pučanstvo — općenito visoki porezi.

Medjutim se u ono vrijeme počinje razvijati u sve većoj mjeri veleobrt. Ali interesantno je to, da u povijesti veleobrta za XVI., XVII. i XIX. stoljeće susrećemo uvijek prigovor, da ne manjka rada nego da je nedostatak radnika. Pita se sada za razlog tog stanja, jer u isto doba imamo mase siromaha koje mole za kruh.

Izmedju onih koji su prosjačili bilo je mnogo onakovih koji nisu bili sposobni za rad (slaboumni, starci, bolesnici, ratni i drugi invalidi), ali bilo je mnogo i onakovih, koji nisu htjeli raditi. Bilo je mnogo i zdravih, koji nisu mogli raditi, a to radi pomanjkanja dovoljne prednaobrazbe za odnosni rad. Potrebno je bilo naime imati za neke vrste veleobrtnog rada više tehničke sposobnosti i prednaobrazbe. Pokazalo se je, da u ono vrijeme bilo više onakovih, koji nisu imali posjeda ili nedostatan — mali posjed, a nisu htjeli raditi, ili tako raditi, ili konačno to raditi, kako i što je od njih tražio kapitalistički poduzetnik. Jedni zastupaju mišljenje, da je to bila prirodna lijenost, tegotnost i indolencija u velikoj mjeri, koja se je bila učvrstila u ono vrijeme u svim krajevima u kojima se je počeo razvijati kapitalizam. S druge strane stavlja se glavno težište na nisku odštetu za rad (niske nadnice) i na dugo radno vrijeme, koje su primjenjivali u svojim veleobrtnim poduzećima kapitalistički poduzetnici.

Ali poznato je, da prema psihičkim posmatranjima za ono doba, radništvo koje nije imalo nikakove naobrazbe iskazivalo je veliku indolentnost u poslu.

S vremenom je moderna država preuzela na sebe zadaću da likvidira nezaposlenost i prosjačenje. Kao zaštitne mjere države protiv prosjačenja bilo je izdavanje raznih zakona protiv prosjaka, uvodjenje opće dužnosti rada za državu, podizanje stručnih škola, te uz to podizanje prednaobrazbe radništva, osnivanje radničkih domova i domova za siročad. U isto doba dolazi do borba izmedju pojedinih država za kvalificiranog radnika. Na red dolazi »radna politika«. Imamo i državne zabrane iseljavanja kvalificiranog radništva i nastojanja da se pomoću raznih mjera privuče strano kvalificirano radništvo. Radi toga pitanja nastali su i mnogi konflikti izmedju vlada pojedinih država. Borba za kvalificirano radništvo bila je stalan predmet diplomatskih odnošaja u XVII. i XVIII. stoljeću. Država se je počela mješati i u radne odnose. Tako dolazi do državnog reguliranja radničkih ugovora. U zakonima onog vremena bilo je regulisao:

a) trajanje radnog ugovora,
b) onemogućenje promjene zaposlenja,
c) trajanje radnog vremena,
d) visina nadnice,
e) lična sloboda radnika bila je jako ograničena.

Radnička udruženja bila su strogo zabranjena jer ovakova nastojanja radnika protivila su se duhu prava (pravo slobode) u ono doba.

Kako to ističe W. Sombart u svojoj knjizi »Der Moderne Kapitalismus« koaliciono pravo i pravo štrajka (obustave rada) protivilo se je shvaćanju vlada onog vremena tako i sve mjere i nastojanja samog radničtva da preko udruženja poboljšaju svoj položaj smatralo se štetnim za državu i društvo.

Državni zakoni zabranjivali su radničko koaliranje i radnici koji bi se protivili poslodavcima bil i su kažnjavani. Tako je na pr. Francuska god. 1791. proglasila radničko koaliranje atentatom protiv slobode i temeljnih čovječjih prava, a kažnjavala gubitkom gradjanskih prava. Kasnije postepeno pojedine države dopuštaju udruživanje radnika, te su zakonskim putem fiksirani obično samo uvjeti osnivanja radničkih koalicija. Prva je proglasila slobodu koaliranja Engleska i to već 1824. god., dok je Francuska to učinila 1864. god.,Njemačka 1869. god., Austrija 1870 god., a u Hrvatskoj je 1884. god. došlo do slobodnog koaliranja radnika.

Tako su se posvuda stvarale radničke koalicije, koje su težile za time, da radnici dobiju što bolju plaću, da se prekomjerni dugi dnevni rad skrati, da poslovne prostorije budu higijenski uredjene, te da se konačno u slučaju nezaposlenja radnici uzajamno potpomažu i pomognu nezaposlenom članu naći novo zaposlenje. Tako se je s vremenom iskristalizirao i pojam radničkih koalicija pod kojima se sada razumijeva udruženje radnika istoga poduzeća, odnosno iste privredne grane u izvjesnom gradu ili zemlji sa svrhom, da postignu što bolje radne i platežne uvjete, te da se uzajamno potpomažu u slučaju nezaposlenosti.

Nakon ukinuća zabrane udruživanja, radništvo stvara posebne institucije, koje imadu zadatak, da pomognu radnicima u slučaju nezaposlenosti, bolesti ili nezgode.

Sa postepenim razvitkom veleobrta sve više se je medju radništvom osjećala potreba stvaranja kolektivne uzajamne pomoći. U predjašnja vremena, u doba obrtničkih cehova (esnafa) radnik se je nalazio u većoj vezi sa obrtnikom, koji se je brinuo za svoje namještenike u slučaju bolesti i nezaposlenosti za rad, te u slučaju sezonskog pomanjkanja posla, dok u doba razvoja veleobrta i slobodnog radničkog ugovora radnici su upućeni na same sebe. Stoga se dosta rano razvijaju institucije radničkog uzajamnog osiguranja.

Tako prema Dr. Stanku Deželiću (Dr. Stanko Deželić: Politička ekonomija), razlikujemo više slučajeva radničkog osiguranja:

a) osiguranje za slučaj bolesti. Svrha je toga osiguranja, da se radnik kao i njegova obitelj obezbijedi u slučaju bolesti da radnik prima besplatne lijekove i liječničku pomoć,

b) osiguranje za slučaj nezgode. Svrha je toga osiguranja, da radnik odnosno njegova obitelj, kad on bude usmrćen ili u slučaju da pretrpi kakovu ozlijedu, prima neku rentu, odnosno isplatu jednokratne oveće svote,

c) osiguranje za slučaj invaliditeta radnika. Svrha je toga osiguranja, da radnik i njegova obitelj primaju stalnu rentu ili jednokratnu pripomoć. Ova potonja se pripomoć može tek onda preporučiti, ako ima nade, da će invalid sa djelomičnom radnom sposobnošću moći otvoriti kakav manji dučan, trafiku i t. d.

U ovakovim pak slučajevima postoji bojazan, da će radnik — invalid jednokratnu pripomoć potrošiti i biti izvrgnut sa svojom obitelji velikim gospodarskim i socijalnim nevoljama.

d) osiguranje radničkih udovica i siročadi. Svrha je toga osiguranja obezbijediti najbliže članove radnikove obitelji, ako im njihov hranitelj umre.

e) osiguranje za slučaj starosti i nemoćnosti. Ovo je osiguranje najčešće spojeno sa osiguranjem invaliditeta, a svrha mu je osigurati opstanak radnika, kada ostare i postanu nesposobni za rad.

f) osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Besposlica je jedna od vrlo teških socijalnih pojava, a znade za vrijeme gospodarskih kriza biti vrlo dugotrajna. Svrha je osiguranja za slučaj nezaposlenosti, da osigura od gospodarskih posljedica, koje su skopčane sa nezaposlenošću. Ovo osiguranje je svakako jedan od najtežih problema radničkog osiguranja, pa ga je vrlo teško uspješno provesti.

Radničko je osiguranje u različitim državama različito provedeno. U nekim je državama to osiguranje država prepustila privatnim institucijama (na pr. u Udruženim državama sjeverne Amerike), dok je u nekima (Njemačka, Italija, Norveška, Nizozemska i t. d.) uvedeno obligatorno osiguranje bilo na taj način, da je država sama preuzela u svoje ruke osiguranje radnika i sama u tu svrhu državne institucije uredila ili pak da uz državne institucije postoje takodjer i poluzvanične ili privatne institucije, koje provode osiguranje raništva.

U Europskim državama vidimo zastupana 2 principa osiguranja. U nekim je državama zastupan prisilni sistem, a u nekima dobrovoljni sistem radničkog osiguranja.

Kod sistema prisilnog osiguranja uvedena je javnopravna skrb za sve radnike, a terete osiguranja snose jednako svi poduzetnici. Ovi su tereti trajni, no razmjerno su porazdijeljeni na sve poduzetnike, tako da je njihov riziko minimalan.

Sistem prisilnog osiguranja podesan je osobito ondje gdje još nije medju radničtvom probudjena socijalna svijest za štedljivost i skrb za osiguranje u budućnosti.

Osiguranje radnika u obrtu i veleobrtru poželjno je i potrebno, jer su ovi najjače izvrženi raznim nezgodama. Medjutim bi bilo poželjno, da se ovo radničko osiguranje protegne i na ostale slojeve društva, i naročito na poljodjelske radnike.

U tom pogledu opažamo, da se u nekim državama proširuje radničko osiguranje na socijalno osiguranje. Dakako, da kod socijalnoga osiguranja nije moguća jedinstvena organizacija osiguranja, budući da postoje u pojedinim privrednim granama sasvim različite prilike.

Kako ističe Adolf Weber u svojoj knjizi »Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit« (V. izdanje, Tübingen 1930 god.) nezaposlenost je prije svjetskog rata bila jako malena. Prema državnoj godišnjoj statistici za Njemačku predstavljalo je prosječno nezaposleno radničtvo u godinama od 1907 do 1913 samo 2.3% od ukupnog broja radničtva, usprkos jakog variranja potražnje rada kod veleobrtnih poduzeća. To nam ujedno pruža dokaz, da isto kao u veleobrtu tako i u ostalim granama gospodarskog života nije manjkalo uzajamnog reguliranja stanja nezaposlenosti. Stanje nezaposlosti nastojalo se je konačno regulirati i pomoću visine same nadnice, jer se prema prilikama potražnje rada i ponude zaposlenja povisivalo ili smanjivalo zaradu. Jasno je, da je kao posljedica primjenjivanja ove mjere u svrhu regulacije nezaposlenosti došao jak porast ili padanje nadnice. Tako u vezi s time prosječna zarada radnika u ugljenicima kod Dortmunda je iznosila 1872. god. 4.50 RM, 1879. god. 2.55 RM, 1891. god. 4.08 RM, 1893. god. 3.71 RM,1900.god. 5.16 RM, 1902. god. 4.57 RM. Engleski department za trgovinu je objelodanio podatke o promjenama ukupne nedjeljne zarade u jačim veleobrtnim granama. Prema tome iskazuje god. 1900. jedan prirast od 209.000 £ (funti šterlinga), 1091. opadanje od 77.000 £, 1907. opet jedan prirast od 201.000 £, 1909. opadanje za 69.000 £. Ove vrsti variranja javljale su se takodjer kao nužna posljedica konjunkturnih oscilacija u narodnoj privredi. Kada su poduzetnici htjeli

usprkos tih promjena u konjunkturi stabilizirati visinu svoje zarade, onda se visina nadnica još više mijenjala radi toga, jer je porasla nezaposlenost, a ujedno s time i ponuda rada.

Ne treba zaboraviti i to, da kod kapitalističkog poduzeća prebacivanje posljedica loše konjunkture na radničtvo pojavljuje se kao pravilo, jer svaki kapitalist hoće da ima stalno jednaku dobit (a naravno da ju nastoji i povećati), pa prema tome kad nastane nepovoljna konjunktura za njegove proizvode, on ne će nikako da snosi posljedice iste, ali nastoji to u cijelosti prebaciti na radničtvo i to putem snizivanja zarade (nadnice), a u koliko to nije moguće, onda i odpuštanjem iz posla.

Pitanje nezaposlenosti za vrijeme posljednjeg svjetskog rata nije dolazilo u onim državama, koje su vodile rat do izražaja, jer su frontovi tražili svake godine sve više žrtava, a neosvojive utvrde sve više topovskog mesa. Sva privredna proizvodnja u onim državama je dobila značaj ratne privrede t. j. da je svaka proizvodnja morala postati orudje za postignuće svrhe rata — pobjede.

U onim pak državama koje nisu učestvovale u ratu ili su učestvovale ali u manjem opsegu, nije se isticalo pitanje nezaposlenosti, jer su ove države morale izvršivati velike narudžbe ratujućih država, pa radi toga u ovim državama opažamo veliki polet veleobrta i uopće svake grane proizvodnje.

Kao posljedica rata došle su revolucije, a opet sa time i novo uništavanje sredstava proizvodnje. Dolaze inflacije, koje još više povećaju ekonomsku propast država (naročito onih koje su izgubile rat), a nakon toga novo izgradjivanje usred beskonačnih poteškoća koje su pružale poslijeratne prilike.

Sa svršetkom rata pojavljuje se opet, ali još sa potenciranom jačinom, problem nezaposlenosti. Sa frontova vraćaju se mladi ljudi željni zarade i kruha. Nastaje velika ponuda radne snage, koju svu ne može absorbirati još neobnovljena privreda.

Kako to ističe Werner Sombart u svojoj knjizi »Der Moderne Kapitalismus« poslijeratno kapitalističko gospodarstvo bilo je preplavljeno trajnom nezaposlenošću. Česta i velika besposlenost je predstavljala za društvo, političku, socijalnu, etičku i gospodarsku opasnost, a dulje trajanje nezaposlenosti je bilo razlogom gospodarskih, psihičkih i moralnih sukoba. Idividualističko XIX. stoljeće je kao obranu protiv pojave nezaposlenosti poznavalo jedino samoobranu. Ali pojedinac ne može se sam braniti pred tom opasnošću. Solidarna povezanost i vlastiti interes obvezuje drugove rada i cijelu javnost da pomognu nezaposlenima. Početak potpore nezaposlenih nalazimo u polovici XIX. stoljeća kad su poduzeća počela štititi svoje nezaposlene radnike. Oko 1890. god. isto rade gradovi, a početkom XX. stoljeća i države.

Francuska i Belgija preuzimaju sistem blagajna za nezaposlene od grada Genta. Velika Britanija (1911. god.) i druge države prihvaćaju isti sistem osiguranja. Njemačka je takodjer brzo uvidjela potrebu osiguranja za slučaj nezaposlenosti i to prvi puta nakon svjetskog rata, kad se je uslijed demobilizacije stvorilo u Njemačkoj 11 mil. nezaposlenih. Broj nezaposlenih se je u slijedećim godinama često mijenjao, a krajem 1923. god. broj nezaposlenih u Njemačkoj se je povećao na 3.5 mil., a do lipnja 1925. god. pao je ispod 200.000, ali do kraja 1925. god. je opet porasao na preko 1 mil. Pojedine općine bile su obvezane davati nezaposlenima pomoć. Nakon dugih predradnja izdan je u Njemačkoj u god. 1925. specijalni zakon o osiguranju u slučaju nezaposlenosti. Taj zakon sadržava mnoge norme, koje su se u praksi već i prije primjenjivale. Ove norme u mnogim pitanjima su odstupale od dosadanjeg općeg pravnog shvatanja i počelo se na taj način formirati novo takozvano radno pravo.

U svrhu uspješnog riješavanja problema nezaposlenosti počelo se je u Njemačkoj sa proučavanjem opće konjunkture, te sa izobrazbom sposobnih stručnjaka za pojedine privredne grane, kojih se potreba uvijek osjeća i kod velike nezaposlenosti. Nastojalo se je pojeftiniti i poboljšati proizvodnju primjenjivanjem specijalnih mjera. Tako je došlo do svestrane primjene tehničkog napretka, do ekonomičnijeg iskorišćavanja radne snage, te konačno do primjene svih ostalih mjera, koje mogu uplivisati na povećanje mogućnosti zaposlenja, a naročita pažnja bila je posvećena medjunarodnoj regulaciji trgovačkih odnosa.

Država je u svrhu smanjenja broja nezaposlenih počela u praksi uvoditi sistem takozvanih javnih radova. U djelokrug ovih javnih radova spada i gradnja puteva, kanala, isušivanja baruština i regulacija rijeka. Na taj način nastoji se smanjiti broj nezaposlenih. Ali i javni radovi traže znatno investiranje kapitala koji se ne može uvijek za taj cilj pronaći. Ali ipak javni radovi ne traju stalno i radi toga samo pomoću njih ne može se riješiti nezaposlenost. Takodjer kod ovakovih javnih radova ne može se uposliti sav broj nezaposlenosti.

Kao posljednje sredstvo ostaje samo novčane potpomaganje nezaposlenih. Prema već prije spomenutom njemačkom zakonu iz god. 1925., onaj koji je bez svoje krivnje ostao nezaposlen, dobiva pravo da nakon propisanog vremena uplićivanja premija dobije potporu koja može trajati najviše 26 tjedana, dakle pola godine. Ali nezaposlen je obavezan brinuti se, da dobije novo zaposlenje, a ponudjeno mu odgovarajuće zaposlenje mora primiti. Kod isplaćivanja potpore mora se uzeti u obzir prednaobrazbu radnika, tjelesno zdravlje, plaću koju je do sada dobivao i mogućnost obiteljskih dužnosti. Visinu potpore utvrdjuje Ministarstvo rada i tako na pr. 1925. god. prema starosti i društvenom položaju ta potpora iznosila je 0.54 do 1.45 RM na dan. K tome su se dodavali i porodični dodatci. Iznos ukupne potpore nije mogao prekoračiti 40% iznosa redovne plaće a sa dodatcima na porodicu nije mogao nikako prekoračiti 65% redovne plaće. Osim novčane potpore osiguran je takodjer potpora u slučaju bolesti.

Još za vrijeme svjetskog rata ratujuće države uvidjele su opasnost od nezaposlenosti nakon demobilizacije nekoliko milijuna vojnika, te su se javljali prijedlozi za medjunarodnu suradnju i u tom pitanju. To pitanje je došlo u akutni stadij sa zaključenjem primirja, te se odmah nakon svršetka rata isticala još veća potreba medjunarodne organizacije rada. Ista potreba bila je takodjer naglašena u Versailleskom ugovoru i to u njegovom I. i XIII. djelu. Glavni cilj te medjunarodne organizacije rada imao se je sastojati:

a) u donošenju projekata raznih zakona (radno pravo), koji bi imali za cilj zaštitu i unapredjenje radnih prilika.

b) u sakupljanju i podjeljivanju svih informacija, koje se tiču uslova rada u svijetu. Ovdje je bilo obuhvaćeno prikazivanje i proučavanje problema nezaposlenosti.

29. listopada 1919. sastaje se u Washingtonu medjunarodna konferencija rada. Nekoliko tjedan kasnije sastaje se u istom gradu administrativno vijeće ove konferencije rada. Nekoliko tjedana kasnije sastaje se u istom gradu administrativno vijeće ove konferencije, koje je poduzelo prve mjere za organizaciju medjunarodnog ureda rada i naznačilo za njegovog prvog ravnatelja Alberta Thomasa, bivšeg francuskog ministra. Medjunarodna organizacija rada stupila je u punu aktivnost nakon 1 godine poslije svršetka rata, 5 mjeseci poslije potpisa Versailleskog ugovora, koji je sadržavao njezine statute, 3 mjeseca prije stupanja na snagu ovog ugovora, a više nego godinu dana prije prvog sastanka vijeća Lige naroda na kojem je ona opet potvrdjena. Ova medjunarodna organizacija rada izdala je do

sada veliki broj svojih publikacija a jedna od najvećih je »Dix ans d'organisation internationale du Travail« sa predgovorom ravnatelja ovog ureda Alberta Thomasa (Génève 1931.), u kojoj je iznesen pregled rada ove medjunarodne organizacije. Ured koji još i sada razvija svoju djelatnost izdaje medju drugim perijodičkim publikacijama i časopis na francuskom jeziku »Revue internationale du Travail« u kojem se raspravljaju sva važnija pitanja o radu. Osim toga iznose se u ovom časopisu i tekući statistički podatci o radnim prilikama, a naročito o kretanju nezaposlenosti. Ovaj časopis publicira regularno svake godine, počevši od 1920. god., apsolutni broj nezaposlenih u pojedinim državama i njihov postotak u svakoj privrednoj grani. Prve godine su se ovi statistički podatci odnosili samo na 9 država; ovi od 1930. god. obuhvaćaju već statističke podatke iz 27 država. Medju drugim konvencijama koje su bile zaključene u Washingtonu 1919. na medjunarodnoj konferenciji rada, prihvaćena je i konvencija o nezaposlenosti sa od 88 glasova za i 4 glasa protiv. Ali ratifikacija ove konvencije kao i ostalih nalazila je na razne poteškoće, tako da je u listopadu 1921. god. t. j. 2 godine nakon prihvaćanja iste, ona bila formalno ratificirana samo od 7 država, a do 1. X. 1930. god. od 24 država, a konvencija o osiguranju mornarima odštete za nezaposlenost u slučaju potonuća broda, od 16 država. Prema ovoj potonjoj konvenciji (zaključena je 1920. god.) osigurava se mornarima pravo, da u slučaju propasti broda dobivaju potpunu odštetu za cijelo vrijeme trajanja nezaposlenosti u visini plaće koju bi dobivali u slučaju da njihov ugovor još postoji (ograničeno samo sa maksimumom iznosa 2 mjesečne plaće). Ova konvencija predstavlja veliki napredak, jer do ovgo vremena mornar nije dobivao nikakove odštete u slučaju propasti broda. Ovu konvenciju je do 1931. god. ratificiralo 16 država, a medju njima i biv. Jugoslavija. Ova konvencija je jako važna za sve pomorske države.

Što se tiče konvencije koja se odnosi na pitanja nezaposlenosti (zaključena 1919. u Washingtonu) bile su poduzete mjere za suzbijanje nezaposlenosti sa strane države prije zaključenja ove konvencije u ovim državama: Južna Afrika, Njemačka, Austrija, Bugarska, Danska, Španjolska, Finska, Francuska. biv. Čehoslovačka, Italija, Japan, Rumunjska, Švicarska i biv. Jugoslavija (sve ove države su i ratificirale ovu konvenciju).

Za vrijeme poslije zaključenja konvencije o nezaposlenosti pa do danas nezaposlenost je zadavala državama jako velike poteškoće, a riješenje tog problema stavljalo se na prvo mjesto u socijalnoj politici države. Bez sumnje, da se je u prijašnja vremena radi netočnosti statističkih podataka o stanju nezaposlenosti sakrivalo veći dio ovog zla. Nije se polagalo mnogo pažnje da s vodi o tome točna evidencija.

Danas, u većini zemalja sa jako razvijenim veleobrtom gdje se hoće ublažiti to zlo, svladati i po mogućnosti predusresti ovaj problem, nastoji ga se ponajprije dobro upoznati. Države, koje su prve shvatile i upoznale odgovornost društva što se tiče pojave nezaposlenosti, i priznale pravo nezaposlenim na obezbjedjenje, koje su prve to shvatile kao zadaću i obavezu društva, da traži i pretvara u djelo sva vlastita sredstva kojima bi se moglo predusresti nezaposlenosti, bile su takodjer prve u današanju točnih statističkih podataka, koji su neophodno potrebni za točno upoznavanje ovog problema.

Čl. 1. konvencije o nezaposlenosti, prihvaćene u Washingtonu, predvidja medjunarodnu centralizaciju statistike o nezaposlenosti, a takodjer i svih mjera poduzetih radi uklanjanja tog problema. U smislu tog zaključka u časopisu Medjunarodnog ureda rada (Revue internationale du Travail) publicira se regularno točne podatke o stanju nezaposlenosti.

Bez sumnje da se pomoću ovih brojka ne može još prosuditi točno nezaposlenost u odnosnoj državi. Ovi podatci mogu nam predstaviti samo krivulju kretanja nezaposlenosti u označenom vremenu za svaku od pojedinih država. Ali i ovo je već dosta. Sa druge strane Medjunarodni ured rada nastoji da ove brojke što više dodju do izražaja i to pomoću usporedjivanja.

Konvencija od 1919. god. ne zadovoljava se samo sa statističkim podatcima i prošlosti i njihovim usporedjivanjem. Ona takodjer preporuča da se informira javnost o svim mjerama i inicijativama poduzetim od pojedinih država i o njezinim rezultatima, koji su postignuti kod svladavanja nezaposlenosti. U državama, koje su ratificirale ovu konvenciju, a takodjer i u drugim državama objavilo se je više publikacija i rasprava u kojima se nastoji izložiti različita gledišta, koja mogu doći u obzir kod riješavanja tog problema. Može se reći da se do danas ništa od toga nije zanemarilo; čim je publicirana enciklopedija veleobrtne higijene moglo bi se uz upotrebe publikacije koje su se do sada pojavile izraditi takodjer enciklopediju o problemu nezaposlenosti. Medjunarodni ured rada izdao je već jednu monografiju o nezaposlenosti, koja jako olakšava studije ovoga teškog problema.

Od 1919. god. t. j. od kada imamo točne statističke podatke, može se reći, da broj nezaposlenih u svijetu nije nikada pao ispod 10 mil. i da u izvjesnim državama odnos nezaposlenih nije nikada bio manji od desetine od broja svih zaposlenih, a što više bilo je više slučajeva, da se je za vrijeme zimske sezone i radi ekonomske krize ovaj odnos u nekim državama popeo na ⅓ a nekada i više pa čak i do polovice svih zaposlenih radnika.

Od 1919. god. od vremena medjunarodne konferencije rada počinju pojedine države uvoditi obvezatno osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Do 1919. god. bilo je samo 3,700.000 radnika obvezatno osigurano za slučaj nezaposlenosti i to samo u jednoj zemlji — u Velikoj Britaniji. Nakon 10 god. poslije zaključenja konvencije bilo je već više od 44 mil. radnika obuhvaćeno sistemom obvezatnog osiguranja za slučaj nezaposlenosti i to u 10 država: Njemačkoj, Austriji, Bugarskoj, Velikoj Britaniji, Irskoj, Italiji, biv. Poljskoj, Estonskoj, Švicarskoj (7 Kantona) i SSSR; preko 3 mil. radnika bilo je obuhvaćeno sistemom fakultativnog osiguranja u 8 država: Belgiji, Danskoj, Finskoj, Francuskoj, Norveškoj, Nizozemskoj, Švicarskoj (u ostalim kantonima) i u biv. Čehoslovačkoj.

Ali glavni cilj konvencije od 1919. je bio da pruži zaposlenima mogućnost novog zaposlenja. To je i predvidjeno u čl. 2. iste konvencije. Medjunarodni ured rada raspravljao je više puta o mogućnosti plasiranja nezaposlenih u nove veleobrtne grane nacionalnog karaktera, a isto tako i o medjunarodnoj akciji (migracija).

Medjunarodni ured rada u svrhu boljeg proučavanja pitanja nezaposlenosti obradjuje glavne probleme statistike o nezaposlenosti u specijalnim publikacijama (Les méthode de la statisque du chômage, Études et Documentes, série N, No. 7 et 8, Genève 1925.). Prema podatcima iz »Revue internationale du Travail« (janvièr 1936.), najveća brojka nezaposlenih bila je postignuta 1932. god. kad je došla kulminacija svjetske krize. U 1932. god. u veleobutnim zemljama ta je brojka predstavljala najveći problem kojeg je trebalo žurno riješiti. U dvije evropske države sa najviše razvijenim veleobrtom u doba kulminacije posljednje svjetske krize broj nezaposlenih kretao se je ovako:

Godina	Njemačka		Engleska	
	broj nezaposlenih	% od sveukupnog broja radnika	broj nezaposlenih	% od sveukupnog broja radnika
1929	1,915.025	—	994.091	8.2
1932	5,579.858	30.1	2,272.590	17.6
1933	4,733.014	25.8	2,110.090	16.4
prosinac 1934	2,604.700	14.3	1,793.047	13.8
listopad 1935	1,984.452	10.5	1,679.912	12.9

(Baza za računanje postotaka kod Njemačke 18,771.945 a kod Engleske 13,058.000.)

U USA na ukupan broj radničtva 48,833.000 u travnju 1930. god. bilo je u 1929. god. prosječno oko 2 mil. nezaposlenih, 1930. god. oko 5 mil., 1931. oko 8 mil., 1932. oko 13 mil., a isto tako 1933. Nakon toga nastaje opadanje tog broja nezaposlenih tako, da već 1934. god. ima ih oko 11 mil., a 1935. u listopadu broj nezaposlenih iznosio je oko 10.5 mil. radnika, kulmiacija broja nezaposlenih u USA bila je u ožujku 1933. god. kad je bilo 15,071.000 nezaposlenih radnika.

Vrela iz kojih dolaze statistički podatci o nezaposlenosti su različita: u više država postoje javne burze rada koje vode o tome evideciju; u nekim opet državama podatci o tome dobivaju se kod sindikalnih orgaizacija; u drugim opet evidenciju o nezaposlenosti vode uredi za osiguranje za slučaj nezaposlenosti ili konačno lokalne komisije za nezaposlenost kao na pr. u Finskoj i Švedskoj.

U okviru medjunarodne organizacije rada počelo se je na veliko raspravljati o razlozima nezaposlenosti; kod ovog ureda stvorio se je specijalni komitet za prou.avanje tog pitanja. Došlo se je do zaključka, da su promjene u ekonomskoj aktivnosti razlogom nezaposlenosti. Medju drugim razlozima naglašivalo se, da različita valutna politika pojedinih država igra veliku ulogu o razvoju krize. Osim drugih, razlogom nezaposlenosti je i anormalan razvitak nekih veleobrtnih grana za vrijeme rata, koje poslije zaključenja mira moraju ograničiti svoju proizvodnju. Tome doprinosi još i autarhička politika pojedinih država, koje uvode visoke zaštitne i odgojne carine radi zaštite i razvitka nacionalnog veleobrta.

Raspravljalo se je o politici koju vode razne države, a koja se odnosi na uvodjenje javnih radova pomoću koje se pojedine države misle izliječiti od nezaposlenosti.

Medjunarodni ured rada proučavao je to pitanje, koje je u vezi sa stalnom i sezonskom nezaposlenošću. Raspravljalo se je isto i o utjecaju koji imaju na nezaposlenost ekonomski faktori tehnički ili demografski, kao i racionalizacija, te znanstvena organizacija rada, razvoj mnogih veleobrtnih grana i porast pučanstva.

U anketi o nezaposlenosti, koju je započeo medjunarodni ured rada u 1921. god. nastojalo se je upoznati javnost sa tim teškim problemom. Sa svakom godinom bio je ovaj problem sve više aktuelan, jer je jako porasao broj nezaposlenih, koji je 1930. god. dostignuo već 18—20 mil. Ovaj razvitak nezaposlenosti bio je razlogom, da se stavi to pitanje na dnevni i medju zadatke organizacija kako nacionalnih tako i medjunarodnih. Sve rasprave i nastojanja nisu dale željenih rezultata obzirom na veličinu i vrijednost svrhe kojoj su bili namijenjeni. Ali može se reći,

da je medjunarodna organizacija rada nastojala, da od prvih dana svog postanka učini sve što je samo u njezinoj mogućnosti; njezina djelatnost u više slučajeva morala se je ograničiti samo na razjašnjavanje puteva i na stavljanje predloga.

U velikoj mjeri nezaposlenost je jedan nacionalni problem, pa prema tome razlog nezaposlenosti treba najviše tražiti u politici nacionalnog gospodarstva. Ujedno je istina, da je jednim dijelom nezaposleniost takodjer prouzrokavana poteškoćama u medjunarodnom poretku, i da bi jedna politika medjunarodne saradnje mogla zapriječiti razvitak nezaposlenosti, pačak i sasvim ukloniti. To bi se moglo postignuti uravnoteženjem medjunarodne razmjene dobara i financija, te razmjernom razdiobom radne snage pomoću migracione medjunarodne politike.

Ing. Markijan Ružyćkyj.

Dr. M. Lorković:

NAROD I ZEMLJA HRVATA

(Izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1940., str. 244 s brojnim dijagramima i tabelama — cijena Kuna 75.—)

Do danas je hrvatska povijest bila obradjivana većinom s čisto povijesne strane, t. j. istraživalo se na kojem su se mjestu i u kojem vremenu pojedini dogadjaji zbili, opisivalo se sve, prema nadjenim vrelima do u sitnice, zaustavljalo se na vanjskom liku dogadjaja i osoba, a nije se hrvatska povijest promatrala s ekonomskog, pravnog, sociološkog ili kojeg drugog gledišta, koje nalazi oslona u društvenim naukama. Na tima područjima ostaje široko polje rada mladjem naraštaju hrvatskih učenjaka. Jedan od prvih većih radova, koji žele baciti na hrvatsku povijest svijetlo sa stajališta jedne od posebnih društvenih nauka, jest djelo dr. Mladena Lorkovića »Narod i zemlja Hrvata«. Tu je pokušano s demografsko-statističke strane dati presjek kroz hrvatsku povijest od najstarijih vremena do dana današnjega. Čitava se knjiga zapravo dijeli u tri odsjeka. Prvo, od najstarije hrvatske povijesti do doba kada imademo pouzdane statističke podatke o Hrvatima t. j. do konca XVIII. st. dotično početka XIX. st. Drugo, od toga vremena do danas porast stanovništva na području povijesne Hrvatske i treće, Hrvati izvan povijesne Hrvatske. Dok je prvi dio pretežno povijesnog karaktera, dotle su ostali dijelovi više statističkog značaja. Tu je Lorković skupio materijal, većinom madarski, koji nam je bio još slabo poznat. Na osnovu općih povijesnih dokumenata pokazuje nam Lorković prve hrvatske državne tvorbe na jugu, etnografsku sliku hrvatskih zemalja i njenu mijenu tokom stoljeća pod prodiranjem Turaka, uspon islamskog hrvatstva (pisac ispravno primjećuje, da se zanemarila povijest islamskih Hrvata kao povijest hrvatske narodne skupine, i da treba revidirati dosadanje stanovište u tom pogledu) te velike migracije Hrvata od XV. do XVIII. stoljeća i stvaranje srpskog otočja u hrvatskim zemljama. Odonda pa do danas povećalo se pučanstvo banske Hrvatske od 1,200.000 ljudi na 3 milijuna, porast je prosječno na godinu iznosio 6.25‰. Pučanstvo Hrvatske je napredovalo u zadnjih 150 godina brže od pučanstva Francuske i Italije, a sporije od pučanstva Njemačke i Engleske; mi se danas nalazimo, zaključuje pisac, na onoj točki, na kojoj su se nalazili zapadno-evropski narodi prije pol stoljeća. Medjutim na čitavom tlu povijesne Hrvatsk broj pučanstva je, kao i porast, veći: godišnji je porast od 1880.—1931. iznosio 10,4‰. U nacionalnom pogledu su Hrvati na svom tlu medjutim nazadovali od 65% 1840. a 62% 1931. god. Ali dok je tako jedna trećina pučanstva u Hrvatskoj nehrvatska, dotle oko trećine

hrvatskog življa živi izvan hrvatskog povijesnog područja. Dakle emigracija je kriva nazatku Hrvata u vlastitoj domovini! Prema računu pisca u svijetu bi koncem god. 1939. bilo oko 6,377.000 Hrvata. Najvitalnija hrvatska skupina su bosanski katolici, a najslabija Slavonci. Lorković pokazuje tokom svog vrlo instruktivnog djela na pojedine loše tendence u kretanju Hrvata, te na rane hrvatskog narodnog organizma u pogledu napuštanja pojedinih krajeva, i prenatrpavanja na drugim mjestima, pa kao glavne zadaće hrvatske demografske politike označuje: 1. Navrnuti rijeku hrvatskih iseljenika u istočne plodne krajeve domovine. 2. Izmijeniti pravac unutarnje kolonizacije od zapada t. j. agreba prema istoku. 3. Jednakom ljubavi i skrbi povezati sve grane hrvatske nacije bez obzira na vjeru i mjesto, gdje se nalaze. Ta rasprava nije toliko demografski koliko historijsko-statistički rad, uz populaciono-političku crtu, kojom se želi ukazati na temelju naučnih činjenica na opasnost odnarodovanja i gubitka hrvatskog tla, te se nastoji otvoriti oči za najpotrebnije mjere očuvanja narodnog bitka. Stoga ove knjiga nema samo značaj suhoparne rasprave, nego i žive opomene na dužnosti u pogledu rasprostranjenja Hrvata i njihovog broja u svijetu. Djelo je s punim pravom dobilo državnu nagradu za naučni rad.

Dr. Z. Gašparović

IZVJEŠĆE

Hrvatskog državnog društvovno-gospodarskog zavoda br. 1, 2, 3. Zagreb 1941.

Hrvatski državni društvovno-gospodarski zavod kao područna ustanova Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu ima vrlo važnu zadaću, naime, da proučava ekonomsku strukturu države i konjukturne promjene u našem gospodarstvu sakupljanjem brojidbenih podataka i proučavanjem statističkih fenomena iz svih grana narodnog gospodarstva i trgovine. Time se mnogo pridonaša uredjenju gospodarskih prilika, jer je gospodarska statistika odraz ekonomske dinamike; ona pokazuje pravu sliku gospodarskog života, njegove potrebe, suviške i manjke. Statistika je nadasve važna danas u doba dirigiranog gospodarstva, jer se tek na temelju činjenica i potreba koje izkazuje brojidba mogu davati smjernice i pravci u gospodarstvu, pa je ona prema tome važan instrumenat ekonomske politike.

Hrvatski državni društvovno-gospodarski zavod je u tom smislu već mnogo učinio. To pokazuje i ovaj trobroj Izvješća. Izvješće obuhvaća brojidbene podatke iz svih područja gospodarstva: poljoprivrede, rudarstva, veleobrta, trgovine i prometa, bankarstva, novčarstva, rada i kretanja cijena. Tako se dijeli i sam Zavod, pa se u svakom odsjeku obraduju brojidbeni podatci iz pojedinog područja. Time je obuhvaćen čitav gospodarski život i sve njegove manifestacije.

U prvoj glavi dana je slika poljoprivredne površine i proizvodnje na području Nezavisne Države Hrvatske što je vrlo važno za gospodarsku politiku i za rad oko povećanja seljačke proizvodnje. U drugoj glavi prikazana je rudarska proizvodnja u pet mjeseci na području države. U glavi veleobrt prikazane su potrebe države u željeznoj robi i razvoj cijena pamuka i pamučnih proizvoda od rujna do srpnja 1941. god., što je za današnje teške prilike važno s ekonomskog i socijalno-političkog gledišta.

Dok je u prve tri glave prikazana produkcija dobara u četvrtoj je dana slika cirkulacije i podjele dobara, a u petoj zamjena. Jednako kao s narodnog gospodarskog važna je i sa socijalno političkog vidika

glava Rad, koji je obradjen u socijalno-političkom odsjeku Zavoda. Najprije je dan ukupan broj radnika po povjesnim pokrajinama prema popisu članova SORa na dan 1. rujna 1937. god. To je zadnji potpuni popis radnika i daje dosta vjernu sliku faktičnog kretanja radnika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Po njemu ima 287.701 radnika ne ubrajajući poljoprivedne radnike, rudare i željezničare. Zatim je tabelarno prikazano kretanje zaposlenosti i kretanje broja radnika od kolovoza 1939. do proljeća 1941. Intezitet nezaposlenosti prikazan je prema indeksu prijava nezaposlenih radnika kod Javnog ureda rada. Medjutim bilo je teško dati vjeran prikaz kretanja minimalnih nadnica, budući da nema o tome podrobnih podataka i jer su radnici kod Središtnjice osiguranja radnika podjeljeni u radničke razrede i jer su znatne razlike u visini nadnica prema pojedinim pokrajinama u državi.

Na koncu je dan indeks troškova života za mjesec srpanj i kolovoz god. 1941. Kao baza za utvrdjivanje indeksa uzeta je teoretska potrošnja u prehrani za odraslog čovjeka pri umjerenom radu po Wilhelmu Steppu, a drugi podatci prema tržnim izvještajima i podatcima što ih pobire Radnička komora. Ovakove indekse izradjuje Zavod u zajednici sa Radničkom komorom svaki mjesec.

Priložen je i grafikon koji prikazuje kretanje cijena troškova života i kretanje minimalnih nadnica i utvrdjeno je, da cijena troškova života raste veoma brzo prema nadnicama, te je u grafičkom prikazu trend troškova života drugog stupnja, a minimalnih nadnica trećeg.

Izvješće je ispunilo dosta veliku prazninu u proučavanju našeg narodnog života. No ono se ograničuje samo na konstatacije činjenica i statističkih fenomena ekonomske naravi, a jednako su potrebne demografska, kulturna, kriminalna i druge brojidbe, koje treba, da posluže kao osnovica demografske, kulturne i socijalne politike.

Dal

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKI PREGLED

KONFERENCIJE O OBITELJSKIM DOPLATCIMA ZA RADNIKE U Radičkoj komori održane su konferencije izmedju predstavnika Ministarstva Udružbe, predstavnika poslodavačkih komora, te predstavnika radnika o pitanju obiteljskih doplataka. Sastavljen je nacrt naredbe, po kojem je predvidjeno 150 Kn za svako dijete, te za ženu koja imade najmanje jedno neopskrbljeno dijete takodjer 150 Kn. Oženjeni bračni par bez djece neće dobiti doplatka. Djeca dobivaju doplatak redovno do 14. godine, a ako pohadjaju škole, onda i do 24. godine. Doplatak dobivaju i djeca koja su proglašena duševno i tjelesno nesposobna. Ako je žena zaposlena, a muž nema posla, dobit će ona na muža doplatak.

PRIREDBA ZA BOLESNE RADNIKE. U lječilištu Brestovac priredila je Radnička komora priredbu s glazbenim i diletantskim programom za bolesne radnike. Ovoj priredbi prisustvovali su predstavnici Ministarstva udružbe, Radničke komore i Hrvatskog radničkog saveza.

ORGANIZIRANJE RADNICA. U okviru podružnice HRS-a u Osijeku osnovana je ženska organizacija pod nazivom »Hrvatska radnica«. Svrha ove organizacije je rad na poboljšanju života hrvatskih radnica.

HRVATSKA NACIONALISTIČKA LISTA DOBILA VEĆINU NA IZBORIMA ZA STEGOVNI SUD OSIGURANJA RADNIKA. U SOR-u provedeni su izbori za disciplinarni sud I. stepena. U bivšem SUZOR-u većinu su uvijek dobivale jugofašističke liste, a sada su pobjedili nosioci hrvatske nacionalističke liste Franjo Dubravčić i Leo Gjurgjević.

VIJEĆANJA O NAUČNIČKOM PITANJU. Krajem mjeseca listopada održana je u Radničkoj komori konferencija o naučničkom pitanju, na kojoj se je raspravljalo o dosadašnjem stanju naučnika. Predstavnici Ustaške mladež i radničkih ustanova postavili su prijedloge o tom pitanju, koji zahtjevaju za naučnike plaću od 600 do 1800 Kn mjesečno, prema vremenu naukovanja. Ako naučnik dobiva stan i hranu, poslodavac bi mu ipak morao dati plaću, i to prve god. 200 Kn, druge god. 400 Kn, a treće i četvrte 600 Kn. Naučnici bi trebali biti liječnički pregledani, a predvidjeni su i zajednički domovi za naučnike. Takodjer bi trebalo zabraniti uposlivanje noću radnika ispod 18 g., a osim toga Ministarstvo treba da počne osnivati domove, kuhinje, kupališta, planinarske kuće itd. Takodjer naučnici traže da im poslodavci omoguće odlaženje u organizacije »Ustaške mladeži«.

»RAD I RADOST«, KRUGOVALNA IZDANJA ZA HRV. RADNIKE. Na drž. krugovalnoj postaji uvedena je emisija za radništvo pod naslovom »Rad i radost«. Ona se priredjuje svaki dan u 10 sati, pa je potrebno da pojedine tvornice nabave krugovalne prijemnike, kako bi svojim radnicima omogućili da slušaju ovu emisiju.

»RADNIČKA UZDANICA« je zadruga, koja ima zadaću da radnicima omogući kredit uz niske kamate. Ona je ustaška organizacija, pa prije osnutka Nezavisne Države Hrvatske nije ni mogla početi s radom. »Radnička uzdaica« je danas nosilac hrvat. radničkog zadružnog pokreta, a ima namjeru pokrenuti u radničkim redovima osnivanje potrošačkih zadruga.

OSNIVANJE ORGANIZACIJE »USTAŠGOG RADNIKA« U NJEMAČKOJ. U Zagreb su doputovali izaslanik Ministarstva udružbe Nezavisne Države Hrvatske u Berlinu Jakov Bašić i njegov pomoćnik Dr. Andrijašević sa svrhom da povedu 30 mladih intelekualaca koji će organizirati »Ustaški radnik« medju našim radništvom u Njemačkoj. Vodja ove organizacije je Domagoj Ružičić, — a svrha joj je da djeluje u smislu ustaških načela i da u svakoj prilici bude na pomoć hrvatskim radnicima u Njemačkoj. »Ustaški radnik« usko će suradjivati sa njemačkom »Frontom rada«.

OPADANJE NEZAPOSLENOSTI. Prema najnovijim brojidbenim podacima bilo je kod SOR-a osigurano 342.543 radnika i namještenika. Na muškarce od toga broja odpada 179.220, a na žene 63.323. U ovaj je broj uračunato i članstvo »Merkura«, koje je iznosilo 14.431 osiguranih posebničkih namještenika. Prosječna osigurana nadnica iznosila je u srpnju za cijelu Nezavisnu Državu Hrvatsku 44.73 Kn, te pokazuje porast prema lipnju za 6.11 Kn. Ovaj porast osigurane zaslužbe je posljedica provedbe zakonske odredbe o odredjivanju najniže nadnice za radnike i najniže dopustive plaće za privatne namještenike.

HRVATSKO RADNIŠTVO PREDNJAČI U ŽRTVAMA ZA ZAJEDNICU. Radništvo koje radi na gradnji obiteljskih domova u Sisku na svoju vlastitu pobudu

stvorilo je zaključak da svaki dan radi pola sata više od odredjenog vremena u korist djece i obitelji onih Hrvata, koji su nastradali od četničko-komunističkih zločina. Sličnu akciju provodi radništvo u 8 tvornica u Osijeku.

MINIMALNE NADNICE ZA DUHANSKE RADNIKE. Još u mjesecu srpnju je Državna riznica povisila nadnice radnicima duhanskih tvornica i solana sa 32 na 56 Kn, odnosno u drugom razredu skupoće na 48 Kn. To je minimalna nadnica, a praktički nadnice radnika u tvornicama duhana su još više. Time su ovi radnici primili u ime povećanja nadnica oko 15,000.000 Kn. Dva mjeseca kasnije, no s vrijednošću od 1. srpnja izvršena su povećanja nadnica i za radnike duhanskih ureda u ukupnom iznosu od Kn 30,000.000. Pitanja o obiteljskim doplatcima nalaze se u toku proučavanja.

POVIŠENJE PLAĆA POMOĆNOG HOTELJERSKOG OSOBLJA. Gradonačelnik je propisao odredbu o povišenju cijena za sobe u hotelima na području grada Zagreba. Prema toj odredbi dozvoljava se povišenje cijena u gostionicama, koje imaju pravo izdavanja soba u gradu Zagrebu za 20% od cijena koje su u prošloj godini odredjene po Gradskom poglavarstvu. Takodjer je odredjeno da se i pomoćnom osoblju povise nadnice.

SKUPARINSKI DOPLATAK RUDARSKIM UMIROVLJENICIMA. Ministar šumarstva i rudarstva odredio je rudarskim umirovljenicima i invalidima daljnju povišicu skuparinskog doplatka za 25%, tako da skuparinski doplatak na temeljne mirovine i invalidnine iznosi ukupno 50%, a umirovljenicima, koji su umirovljeni prije 1925. g. 55%.

OBRTNICI ŽELE UVESTI SVOJE POSEBNE CJENIKE. U Obrtničkom zboru održan je izvanredni skupni sastanak predstavnika svih stručnih sekcija Obrtničkog zbora. Obrtnici su raspravljali o uvadjanju jednstvenih cjenika, što će koristiti cijelom obrtničkom staležu i odgovarati načinu dirigirane privrede. Takodjer je bilo govora o pitanju naplate rada, te radnog vremena za naučnike, zatim obiteljskog doplatka na djecu i žene radnika i namještenika.

RATNA PLAĆA. Ministarstvo udružbe pozvalo je ponovno sve poslodavce da isplate ratne plaće svojim radnicima. Mnogi poslodavci su to već do sada učinili.

OSIGURANJE POLOŽAJA GRADSKIH NAMJEŠTENIKA. U predsjedništvu Gradskog poglavarstva počele su rasprave o novom statutu za gradske činovnike. Na ovim raspravama bilo je govora o povišenju plaća gradskih namještenika, kao i o promjeni statuta, kojom promjenom bi se naročito moralo zaštiti službenike nižih kategorija, jer su oni do sada najviše stradali, te su istom nakon dugo vremena mogli steći pravo na stalnost.

PREHRANA HERCEGOVINE. Ove godine bio je visoki vodostaj na hercegovačkim poljima, tako da je sjetva prilično zakasnila, a na nekim poljima se nije uopće sijalo. Zato je urodilo veoma malo žitarica. Vlada je poslala u Hercegovinu 600 vagona žita, koje se je djelilo seljaštvu po dva, tri i pet kilograma po osobi. Podjelu ovog žita vrše kotarske pomoćne zaklade. Vlada je osigurala novac kojim će se otkupljati hercegovački duhan, pa će podjeliti oko 84,000.000 Kn. u predujmovima, da bi sadioci duhana mogli kupovati žito koje dolazi u vagonskim pošiljkama. Uz predujam radnici duhanskih ureda dobili su i povećane nadnice.

UREDJENE RADNIČKE PLAĆE U TVORNICI BATA. U Borovu su uspješno završeni pregovori izmedju predstavnika HRS-a i poduzeća Bata. Prema sporazumu radnici tvornice Bata dobivaju srednju plaću od 720 Kn. za 5 radnih dana. Oženjeni radnici dobili su po satu nadoplatak od 1,20 Kn., a oženjeni radnici bez djece 0,75 Kn. po satu. Svaki radnik imade osiguranu zaradu od 11 Kn. po satu. Tvornica u Borovu izgradila je 540 radničkih stanova, za koje je najveća najamnina 35 Kn. na tjedan. U radničkoj kuhinji radnici dobivaju zajutrak, objed i večeru za 18 Kn. dnevno.

UREDJENJE PLAĆA RADNIKA U TVORNICI CEMENTA. U tvornici portland cementa »Croatia« u Podsusedu intervencijom HRS-a dobili su radnici povišenje temeljnih plaća, kao i skuparindoplatak po Kn. 3 po radnom satu. Plaće kovinarskih radnika iznose od 12 do 17 Kn. po satu ,a ostalih radnika kod preradbe cementa od 10, 20 do 13 Kn. Radnicima je isplaćena ratna plaća od 1.200 Kn. Zatim je uredjeno pitanje plaćenog bolesničkog tjedna, kao i vrijeme provedeno na vojnoj vježbi.

UREDJENJE PLAĆA TVORNICE ŽESTE I KVASCA. Izmedju HRS-a i tvorsklopljen je skupni ugovor, kojim su radnici dobili povišice od 1,50 do 2 Kn.

po radnom satu, a pitanje odmora uredjeno je prema godinama službe u trajanju od 8 do 14 dana. Zimska pomoć će se radnicima isplatiti kao posebna nagrada u visini jednotjednog iznosa.

UREDJENJE PLAĆA RADNIKA TALIONICE »TOPUSKO«. Izmedju predstavnika HRS-a i predstavnika talionice »Topusko« u Topuskom polučen je sporazum, po kojem radnici dobivaju povišenje od 20 do 23 Kn. po danu, Radnici rade 8 sati dnevno, a njihova nadnica iznosi dnevno od 60 do 80 Kn.

UREDJENJE PLAĆE RADNIKA GLINENOG VELEOBRTA. HRS i Glineni veleobrt u Krapini »Ivan Lövy« sklopili su kod kotarske oblasti sporazum, po kojem su radnici ove tvornice dobili skuparinski doplatak, a njihove nadnice iznose sada od 6.50 do 8.50 Kn. po radnom satu. Radnici koji rade u akordu, dobivaju 15% od vrijednosti predmeta kojega izradjuju. HRS je takodjer vodio pregovore sa predstavnicima glinenog veleobrta »Pilot« d. d. za gradjevni veleobrt u Zagrebu. Radnici su dobili povišicu, pa njihove plaće iznose sada od 8.50 do 10.50 Kn. po radnom satu. Radnici ovog poduzeća, koji rade na vanjskim radovima, dobivaju nadnice od 7.75 do 10 Kn. po radnom satu.

UREDJENJE PLAĆA SOBOSLIKARSKIH RADNIKA. Izmedju predstavnika poslodavaca i HRS-a kao predstavnika radnika došlo je do sporazuma u pitanju povišenja nadnica. Radnici prvog razreda dobivaju 16 Kn., a radnici drugog razreda 15 Kn. po radnom satu. Ove povišene plaće isplaćuju se od 13. listopada. U koliko se smanji rad kod kojeg soboslikarskog i ličilačkog obrtnika, mora se postupiti tako, da najdulje bude zaposlen radnik koji uzdržava obitelj.

UREDJENJE PLAĆE TVORNICE ŠABESA I PIVA. Izmedju tvornice šabesa i piva Franjo Hiber i HRS-a došlo je do sporazuma, po kojem tjedne plaće radnika iznose 100 Kn. Dopust će biti od 10 do 21 dan. Na unutrašnjim radovima imaju radno vrijeme od 8 sati, a pivovare rade 10 sati dnevno, time da im se za vrijeme sezone naplaćuje u ime prekovremenog rada višak od slobodne prodaje leda.

UREDJENJE PLAĆA MLINARSKIH RADNIKA U LUDINI. Izmedju HRS-a i mlina Ladislava Kukića u Ludini, kotar Popovača sklopljen je skupni ugovor, po kojem su radnici dobili povišice. Njihove plaće iznašaju danas 10 Kn. po radnom satu. Radnici zaposleni na vanjskim radovima kod gradnja imaju 8 Kn. po radnom satu. Svi radnici osim navedenih plaća primaju i nagradu u naravi (brašno).

UREDJENJE PLAĆE U TVORNICI CRNILA. Izmedju tvornice Vjekoslava Pecha i HRS-a došlo je do sporazuma radi skuparinskog doplatka za radnike i namještenike. Poduzeće je dužno isplaćivati počam od 18. rujna cijelokupnom radništvu skuparinski doplatak od 25% na maksimalni iznos od 251 Kn. na tjedan. To se razumjeva uz one postoke koje su do sada radnici primali, tako da imaju primiti ukupno visinu postotka za gore rečeni maksimilni iznos od 251 Kn. tjedno, više 71,77%, od kojeg su iznosa do sada primili 46,77%.

SKUPNI UGOVORI POSTOLARSKIH POMOĆNIKA I RADNIKA. Izmedju postolarskih obrtnika i HRS-a sklopljen je skupni ugovor, po kojem radnici dobivaju plaću prema cjeniku od 22. III. 1939. s tim da će na taj cjenik radnici dobivati skuparinski doplatak u visini od 75% i to počevši od 29. prošlog mjeseca. Nadalje je ukinut tzv. bazarski posao, te se uvrštava u drugu klasu cjenika. Osnovana je i paritetna komisija, koja će vršiti nadzor nad poslodavcima i nad posloprimcima. Uvedeno je 8 satno radno vrijeme, koje se u sporazumu s radnicima može i povisiti. Osim toga uredjeno je pitanje bolesničkog tjedna kao i vojne vježbe.

MLINARSKI I PILANSKI RADNICI DOBIVAJU SKUPNI UGOVOR. U selu Jarek, općina Stenjevac, vodjeni su uspješno pregovori radi skupnog ugovora za mlinarske i pilanske radnike. Odredjeno je 8 satno radno vrijeme; prekovremeni rad se prva dva sata plaća sa 50%, a daljnji satovi sa 100% nadnice. Plaće iznose 9 do 12 Kn. po radnom satu.

UREDJENJE PLAĆE CIGLARSKIH RADNIKA U KARLOVCU. Podružnica HRS-a u Karlovcu zaključila je skupni ugovor s tvornicama glinene robe u Karlovcu i to: ciglanom »Ilovac« i »Trepo«. Radno vrijeme za radnike iznosi 8 sati dnevno, a dobili su i povišicu na plaću i to: stručni radnici po 2.50 Kn., a žene radnice 1.50 Kn. Sada plaće iznose 13, 10.50 i 9.50 Kn. po radnom satu.

SKUPNI UGOVOR LJEKARNIČKIH SURADNIKA NA PODRUČJU ČITAVE DRŽAVE. Izmedju Ljekarničke komore N. D. H. i Hrvatskog farmaceutskog društva u Zagrebu sklopljen je skupni ugo-

vor. Po tom ugovoru pomoćni ljekarnici (diplomirani farmaceuti) dobivaju mjesečnu plaću 1. godine 2.500 Kn. u prvom razredu skupoće, 2.250 Kn. u drugom razredu skupoće, a 2.000 Kn. u trećem razredu. Druge godine plaće iznose 3.000 Kn., 2.750 i 2.500 ki. Treće godine 4.000, 3.750, 3.500. Četvrte 4.250, 4,0000, 3.750, pete godine službe 4.500, 4.250, 4.000, te u šestoj godini službe 5.000, 5.750 i 4.500 Kn. Ove plaće su čiste bez ikakovih odbitaka, jedino Merkur plaćaju posloprimci. Svi uvjeti do sada ustanovljeni, a bolji od ovih ostaju i nadalje na snazi.

20.000 ŠUMSKIH RADNIKA DOBILO NOVI SKUPNI UGOVOR. Izmedju HRS-a i saveza veleobrtnika i trgovaca šumskih proizvoda u N. D. H., Udruženja veleobrtnika i trgovaca drveta za Bosnu i Hercegovinu, te državnih šumskih režija imovnih općina na području N. D. H. sklopljen je novi skupni ugovor, kojim prestaju važiti svi dosadanji skupni ugovori. Radno vrijeme iznosi 10 sati dnevno, jedino radnici koji rade na satnicu raditi će 8 sati dnevno, a svaki prekovremeni rad naplaćuje se sa 50% od normalne zarade. Primanje radnika u posao može se vršiti samo preko HRS-a, odnosno Javnog ureda rada. Isplata zarade vrši se svakih 14 dana i poslodavac će na račun zarade radnicima isplaćivati 75% izradjene vrijednosti rada. Poslodavci treba da se brinu za radničke nastambe, zatim za kišne kabanice i čizme za radnike. Radnici imaju pravo na godišnji dopust, a sporovi se rješavaju paritetnom komisijom.

SKUPNI UGOVOR RADNIKA TVORNICE PLETENOM ROBOM. Izmedju predstavnika poduzeća »Iris« tvornice pletenom robom i HRS-a sklopljen je skupni ugovor, kojim su uredjeni radni i plaćevni uvjeti radnika. Plaće radnika iznose od 7.50 do 10 Kn. po radnom satu.

SKUPNI UGOVOR RADNIKA SAMOBORSKE ŽELJEZNICE. Izmedju predstavnika HRS-a i uskotračne željeznice Zagreb—Samobor sklopljen je skupni ugovor za osposobljene, pomoćne i pružne radnike, te za sve ukupno osoblje, osim namještenika zaposlenih u uredima. Ustanovljeno je 8 satno radno vrijeme. Prekovremeni rad plaća se sa 50 posto više, a u blagdane 100%. Radnici dobivaju besplatne službene odore, kao i radna odijela. Radnici su dobili povišice i to: kvalificirani od 4 do 7 Kn., pomoćni radnici 2 do 3 Kn., a pružni od 2.50 do 4.50 Kn. po radnom satu. Namještenici koji su plaćeni mjesečno, dobili su povišicu od 250 do 750 Kn. mjesečno na temeljnu plaću, a osim toga dobivaju i božićnicu u visini polumjesečnih beriva.

UREDJENJE PLAĆA MESARSKIH I KOBASIČARSKIH RADNIKA. Izmedju HRS-a i saveza Hrvatskih mesarskih i kobasičarskih obrtnika sklopljen je skupni ugovor, kojim je uredjeno pitanje plaća. Najniže plaće iznose uz stan i hranu tjedno 250 do 350 Kn. Radnici koji nemaju besplatno stan i hranu, plaćeni su od 550 do 850 Kn. tjednoč Takodjer je osiguran plaćevni dopust od 8 do 14 dana godišnje, bolesnički tjedan i vrijeme provedeno na vojnoj vježbi.

SUZBIJANJE NEZAPOSLENOSTI. U Osijeku je osnovan ured za suzbijanje nezaposlenosti, koji sada djeluje u Javnom uredu rada. Odbor je odredio da veleobrtna i trgovačka poduzeća imaju u zakonskom roku otkazati rad svim udatim ženama čiji muževi zaradjuju, a nemaju djece. Na njihovo mjesto doći će nezaposlene osobe.

U NJEMAČKOJ JE ZAPOSLENO 70.000 NAŠIH RADNIKA. Iseljenički ured poslao je od osnutka N. D. H. već oko 70.000 radnika u Njemačku na rad u tamošnje tvornice, rudokope i njive. Naši radnici imadu tamo osigurani stan i hranu uz nisku odštetu, tako da mnogi radnici znatni dio svoje zarade mogu uštediti i slati kući. Do sada je iznos RM., koji su radnici mogli slati u domovinu bio veoma malen, pa su naše vlasti povele s Njemačkom pregovore da bi se dozvolilo našim radnicima slanje većeg iznosa u domovinu. Takodjer je bilo govora i o tome, da hrvatski legionari, koji se bore na istočnom bojištu mogu slati novac u domovinu. Izgleda da će ovi pregovori biti povoljno riješeni.

DJEČJI DOMOVI. Velika briga koju naša vlada vodi o zaštiti obitelji i djece očituje se osobito u uredjenju i podizanju broja dječjih domova širom naše države. Dječji dom u Oroslavlju namijenjen je ćudoredno ugroženoj ženskoj mladeži. Dječji dom u VI. Gorici pak duševno zaostaloj djeci. Bosanska siročad smjestila se je u dječje domove u Suhopolju, Cabuni. Osim toga postoje dječji domovi u Osijeku, Kiseljaku, Foči, Gračanici, Crikvenici, Fužinama, Skradu, Jastrebarskom, Velikom taboru. Dječji dom u Virju služi kao odgajalište za siročad iseljenika i mornara. Postoje zatim četiri zavoda: jedan je za odgoj gluhonjeme djece u Zagrebu, drugi za odgoj i obrazovanje slijepih u Zemunu, i četvrti za ćudoredno ugroženu mladež. Osim toga osnovane su dječje kolonije u Krapini, Mraclinu, Sv. Nedjelji, Gjurdjevcu, Budrovcu, Virju, Plavšinoima, Retfali. Dječja obdaništa pretvorena su u neke vrsti »male škole«, čija je zadaća da osiguraju prehranu djece, njihov odgoj i uvjepljenje dobrih i korisnih nauka, kao i valjana njega uz suradnju majki i roditeljskog doma. Ovakova pokusna mala škola otvorena je najprije u Rudama.

ODBORI ZA PISMENOST. Velika župa Posavje ustanovila je na svom području odbore za pismenost, kojima se na čelu nalaze mjesni ravnajući učitelji. Oni imaju zadaću da zimi nauče sve nepismene pisanju i čitanju, a naročita briga će se posvetiti ženskom svijetu, budući da je medju ovim najveći postotak nepismenosti.

U MINISTARSTVU UDRUŽBE OSNOVAN BROJIDBENI ODSJEK. U Ministarstvu udružbe osnovan je novi odsjek za brojidbu, kojega vodi Dr. Velimir Deželić. Odsjek imade za zadaću da sabire sve važnije brojidbene podatke, koji se tiču društvovnih pitanja, a osim toga predvidjene su tako zvane »putne izložbe« po uzoru na Njemačku. Na ovim putnim izložbama prikazivati će se narodu postignuti rezultati na društvovnom polju, a osim toga i prikupljati potrebne podatke.

USMENE NOVINE U POKRAJINI. Po uzoru na središnjicu u Zagrebu, počela je Radnička komora u vezi sa HRS-om priredjivati Usmene novine u pokrijini. Naročito se ističu priredbe u Sarajevu i Varaždinu, koje pokazuju veliki uspjeh i pobudjuju mnogo interesa u redovima našeg radništva.

HRS OSNOVAO SEKCIJU KAZALIŠNIH DOBROVOLJACA. Medju našim radništvom postoji veliki interes za kulturne priredbe. Radi toga je kulturno prosvjetni odjel Radničke komore u zajednici sa HRS-om osnovao diletantsku sekciju kazališnih dobrovoljaca, koju vodi prof. Ivan Malagurski. Ova sekcija priredjivati će predstave i u pokrajini.

PROSVJETNI I ZABAVNI FILMOVI ZA HRVATSKO RADNIŠTVO. Radnička komora uvela je kinematografske predstave za radništvo. Prikazivanje se vrši u velikoj dvorani, a ulaznice su veoma niske, tako da je svim radnicima omogućen pristup na ove priredbe.

RADNIČKE PREDSTAVE U KAZALIŠTU. Hrvatsko državno kazalište priredjuje na inicijativu Radničke komore predstave za hrvatske radnike. Prikazuju se izabrane drame i komedije. Cijene su ovim priredbama snižene.

TEČAJEVI HRS-a. Kulturno prosvjetni odio HRS-a razvio je veliku djelatnost. Osim Usmenih novina, filmova, kazališnih predstava, predavanja, kocnerata, otvara ovaj odsjek tečajeve iz njemačkog i talijanskog jezika za radnike. Uz ove tečajeve biti će otvoren i jedan tečaj krojenja, u kojem će radnice učiti krojiti i šivati pod vodstvom profesorica stručne škole.

GRADSKA OPĆINA PREUZELA LJEČILIŠTE STUBIČKE TOPLICE. U N. D. H. mineralna vrela moraju biti na korist cijeloga naroda. Zato je gradska općina preuzela Stubičke toplice, u kojima će se oporavljati gradski radnici. Oni dobivaju potpuno besplatno stan i hranu. Već je nekoliko grupa radnika bilo na oporavku u ovim toplicama. Država je odlučila da preuzme i ostala lječilišta kao na pr. Krapinske toplice, Daruvar i t. d.

PRIVREDNO REDARSTVO. Osniva se privredno redarstvo, koje imade za zadaću da spriječava kriumčarenje živežnih namirnica i ostalih gospodarskih proizvoda, te da vrši nadzor nad cijenama i tržištima. Djelokrug redarstva proteže se na cijelo područje N. D. H.

U ZAGREBU ĆE BITI UREDJENE PUČKE KUHINJE PO NJEMAČKOM SISTEMU. Gradonačelnik Werner prigodom svog boravka u Njemačkoj posjetio je ustanove javnih kuhinja, te je odlučio da se u Zagrebu takodjer urede ovakove kuhinje za siromašno gradjanstvo. Za sada će se proširiti postojeće pučke kuhinje na Selskoj cesti, Zagorskoj i Fijanovoj ulici, tako da će se u slučaju potrebe moći dijeliti 5.000 obroka dnevno.

U SARAJEVU OSNOVANE RADNIČKE KUHINJE. U Sarajevu je prije 3 i pol mjeseca osnovana radnička kuhinja. U njoj se prehranjuje 800 siromašnih radnika, koji dobivaju dnevno za objed juhu, pun tanjur variva, 30 dkg. mesa i obilan komad kruha. Za taj objed plaćaju samo 12.50 kn. Slabije plaćeni radnici dobivaju tanjur variva s dobrim začinom za 5 Kn. Poglavnik je darovao ovoj radničkoj ustanovi 100.000 Kn.

ORGANIZACIJA JAVNE SLUŽBE POSREDOVANJA RADA. Glavna uprava posredovanja rada u Zagrebu je vrhovni

organ za posredovanje rada za cijelu N. D. H. Organi ove ustanove jesu Javni uredi rada (prije Burze rada), koji se nalaze osim u Zagrebu i u svim većim mjestima u N. D. H. Gdje nema Javnog ureda rada, ondje njegovu funkciju preuzima općina, tako da općina suradjuje sa Javnim uredom rada. Ovi uredi rada vrše obvezatno posredovanje rada, podjeljuju nezaposlenim radnicima potpore, objavljuju brojidbu nezaposlenosti. Javni uredi rada podižu u pojedinim gradovima svoje zgrade, u kojima je uredjeno konačište i kupalište za radnike, a po potrebi i za ostalo gradjanstvo.

HRVATSKA SELJAČKA GOSPODARSKA ZAJEDNICA. U Narodnim novinama br. 159. od 22. listopada o. g. štampana je zakonska odredba o osnutku Hrvatske seljačke gospodarske zadruge. To je gospodarska organizacija hrvatskog seljaštva, koja će osim ostalih poslova na gospodarskom promicanju našeg sela preuzeti poslove bivše Gospodarske sloge. Članstvo u ovoz zadruzi je obvezatno za svakog seljačkog gospodara.

IMOVINA ISELJENIH OSOBA POSTAJE IMOVINOM N. D. H. U Narodnim novinama od 20. lipnja o. g. objavljena je zakonska odredba, kojom imovina osoba, koje su iseljene s područja N. D. H., postaje vlasništvo države. Upravu ove imovine vrši Državno ravnateljstvo za ponovu.

DRŽAVA PREUZIMA RUDNA POLJA. U skladu s načelima dirigirane privrede, N. D. H. odlučila je da vrši nadzor nad proizvodnjom rudača i šumskih produkata, odnosno da preuzima pojedina poduzeća u državne ruke. Tako je već preuzela rudarska polja u Tuzlanskom bazenu, i to: Latva, Begov potok, Radin, Stražba-Jasenica. Majevica i Steona.

OSNOVAN STRUČNI ODBOR ZA TIPIZIRANJE TEKSTILA. U Središnjici za tekstil osnovano je stručno povjerenstvo za tipiziranje tekstila. Posebna sekcija zatipiziranje tekstila podjeljena je u više podsekcija za pamuk, umjetna vlakna i svilu, za vunu, lan i kudjelju.

ŽELJEZNIČKI ROBNI PROMET U ŠVICARSKOJ. U Luganu je 16. X. 1941. održana konferencija o željezničkom prometu izmedju NDH. i Švicarske. Roba se nije mogla otpremati iz NDH. zbog toga što naša država nije bila pristupila medjunarodnoj konferenciji u Bernu. Izradjuje se nova željeznička tarifa. Za sada, dok se ova tarifa potpuno ne izradi, otvara se promet izmedju NDH. i Švicarske počevši od 1. studenog o. g., a kroz Italiju i Njemačku računat će se pristojbe po lokalnim tarifama dotičnih zemalja. Švicarska je odlučila pozajmljivati našoj državi potreban broj kola, u koliko to bude potrebno.

UKINUTE POVLASTICE ZA NEDJELJNA POVRATNA PUTOVANJA RADI LIJEČENJA I ODMORA. Počam od 1. studenog ukidaju se nedjeljne povratne karte (tzv. weeckend), a niti će se više izdavati potvrde o boravku uz vozne karte, kupljene radi prava na besplatni povratak.

PODJELA TERETNIH I PUTNIČKIH KOLA DRŽAVA NASLJEDNICA BIVŠE JUGOSLAVIJE. Od 9. do 22. listopada u Zagrebu je zasjedala željeznička konferencija država nasljednica, koja se bavila pitanjem raspodjele teretnih i putničkih kola izmedju država nasljednica bivše Jugoslavije. NDH. dobila je 37.50% teretnih kola bivše države, a 35% od ukupnih putničkih kola bivše države.

GRADSKA OPĆINA PREUZIMA OPSKRBU GRADA MLIJEKOM. Općina grada Zagreba odlučila je preuzeti opskrbu grada mlijekom i mliječnim proizvodima. U izgledu se nalazi velika središnja mljekarna, koja bi doznačila mlijeko manjim mljekarnama. Ove bi opet prodavale potrošačima. Takodjer je predvidjen u pogledu razdjeljivanja mlijeka njemački sustav »mlijeka u bocama«.

GRADSKA OPĆINA PREUZIMA TVORNICU U VRBOVCU. U vezi s mjerama za osiguranje prehrane gradjanstva u gradu Zagrebu, gradska općina preuzela je tvornicu suhomesnate robe u Vrbovcu, koja će uzgajati svinje i osigurati mast za gradsko područje.

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

Ekonomskog instituta Nez. Drž. Hrv. i Radničke komore za listopad 1941.

Vrst robe	Faktor potrošnje	Cijena VIII. 1939.	Cijena X. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi X. 1941.
I. Hrana:					
Kruh	12 kg.	3·23	5·63	38·76	67·56
Brašno narodno	1 „	3·—	5·—	3·—	5·—
„ kukuruzno	1·5 „	2·—	4·75	3·—	7·13
Grah-trešnjevac	2 „	5·—	10·50	10·—	21·—
Krumpir	7 „	1·50	3·—	10·50	21·—
Tjestenina	1·50 „	5·50	19·75	8·25	29·63
Riža	1 „	7·—	17·50	7·—	17·50
Govedina str. d.	1 „	15·—	31·—	15·—	31·—
Svinjetina str. d.	1 „	16·—	42·—	16·—	42·—
Teletina str. d.	1 „	16·—	35·—	16·—	35·—
Suho meso	0·50 „	20·—	57·50	10·—	28·75
Mast svinjska	0·50 „	18·—	50·—	9·—	25·—
Ulje stolno	0·2 lit.	12·—	36·50	1·20	7·30
Mlieko	10 „	2·50	4·50	25·—	45·—
Maslac	0·50 kg.	26·—	68·—	13·—	34·—
Sir kravlji	1 kom.	5·—	12·—	5·—	12·—
Jaja	15 „	0·80	2·50	12·—	37·50
Šećer	1·50 kg.	14·75	25·75	22·13	38·63
Kneipp	0·50 „	14·—	27·50	7·—	13·75
Franck	0·30 „	19·50	32·50	5·85	9·75
Sol	0·30 „	2·50	2·50	0·75	0·75
Ocat	0·5 lit.	2·—	6·—	1·—	3·—
Salata zelena	1 kg.	5·—	8·—	5·—	8·—
Kupus zeleni	2 „	3·—	2·—	6·—	4·—
Poriluk — Špinat	1 „	2·—	5·—	2·—	5·—
Kelj	1 „	3·—	4·—	3·—	4·—
Grašak, mahune	1 „	7·50	8·—	7·50	8·—
Rajčice	1 „	2·—	6·—	2·—	6·—
Voće	2 „	2·50	12·—	5·—	24·—
Svega				269·94	591·25
+ 20% za razno				53·99	118·25
Ukupno				323·93	709·50
INDEKS HRANE				100·—	219·03
II. Odjeća i obuća:					
1 zimski kaput	1/48	900·—	1.980·—	20·42	41·25
1 hubertus	1/48	390·—	1.100·—	8·13	22·92
1 odijelo	1/12	890·—	2.235·—	74·17	186·25
1 radno odijelo	1/6	110·—	300·—	18·33	50·—
1 mužka košulja	1/3	85·—	225·—	28·33	75·—
1 duge gaće	1/6	38·—	96·—	6·33	16·—
1 kratke gaće	1/6	28·—	71·50	4·67	11·92
1 čarape	1	6·—	26·—	6·—	26·—
1 cipele	1/12	195·—	447·50	16·25	37·29
1 đonjenje i popr. peta	1/6	45·—	140·—	7·50	23·33
1 šešir	1/12	38·—	160·—	3·17	13·33
1 metar plat. za krp.	1/6	6·50	46·—	1·08	7·67
Ukupno				194·38	510·96
INDEKS ODJEĆE I OBUĆE				100·—	262·87

Vrst robe	Faktor potroška	Cijena VIII. 1939.	Cijena IX. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi IX. 1941.
III. Stan:					
1 namještena soba na periferiji				156·—	250·—
INDEKS STANA				100·—	160·26
IV. Ogrijev i rasvjeta:					
Drvo bukovo	50 kg.	0·32	0·56	16·—	32·50
Ugljen	50 „	0·48	0·68	24·—	33·25
Električna struja	4 KW	4·70	6·—	18·80	24·—
Ukupno				58·80	94·75
INDEKS OGRJEVA I RASVJETE				100·—	154·34
Ukupni troškovi života				733·11	1.561·12
+ 10% za razno				73·31	156·21
Sveukupni troškovi života				806·42	1.717·33
INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA				100·—	212·95

Izdavač: Radnička komora, Zagreb, Krešimirov trg broj 6. — Odgovorni urednik povjerenik Vjekoslav Blašković Glavni urednik Dr. Ing. Ernest Marks. Uredništvo i uprava Krešimirov trg 6. IV. kat. (Radnička komora). Izlazi svakoga mjeseca. Pretplata godišnje Kn. 144·—. Pojedini broj Kn 12·—. Tisak: Hrvatske Državne Tiskare, Zagreb, Frankopanska ulica 26. Za tiskaru odgovara Stanislav Pintarić.